

172
A.
2791.
Hind 15 kop.

**Firstiteaduse
ja terwisehoiu sõnaraamat.**

Ühikene terwise ja rohitsemise õpetus.

Ploompuu kirjastus, Tallinnas

Terwishoiu sõnaraamat.

Tähestikulised juhatused

terwise hoidmiseks ja haigete ravitsemiseks harilistema haiguste puhul ning arstiabi ootusel.

Saksamaa arstiwalitsuse eestkirjade järel.

Sissejuhatus.

Kui palju rahutust ja muret jääks inimestel tulemata, kui nad aegjaste harilistema haiguste käiku ja nendele vastupanemise abinõusid tundma õpiksid, nimelt kudas haigetega enne arsti tulekut ümber käia! Maja-kalendri eesmärgiks ei ole mitte arstisid eemale tõrjuda, küll aga nende asjatundlikule tööle teed loalmis-tada ja paljudel korradel eksliisi abinõusid ära hoida.

Harilijemad haigused on siin tähestiku järgus üles tähendatud. Haruldamate haiguste puhul tuleb haigetega nõnda ümber käia, nagu niisamajuguste ilmutuste puhul teises paigas on õpetatud.

Üleüldised eestkirjad.

Haigetuba peab ruumikas ja päewapaisteline olema, fiiski tuleb selle eest hoolitseda, et päikese palatus toas mitte üle 21 kraadi C. ei tõuseks. Paksud linased kardinaid akende ees on selleks kõige paremad. Nullkardinaid takistavad küll walgust, aga soojust ei jügugi. Kui toa soojust 16 kuni 20 kraadi C. tahetakse hoida, siis peab üks aknapool ikka lahti olema. Üleüldse on tarwis haigetuba hoolega huulutada, selle juures aga tuule tõmbuse eest hoida. Seal ei tohi asjata mööblid seista, ega ka tarwitatud ihu- ja woodipesu paigal hoida, haige wäljakeide tuleb kohe toast wälja wiia, mõnel korral aga arstile näitamiseks alal hoida. — Haige ase ei tohi iialgi wäga akna wõi ukse ligidal seista ja õhkuwat soojust kui ka õhuwoolust tuleb firmiga wõi mõne muu abinõuga takistada. Use ei tohi iialgi liig pehme olla. Enamaste on aluskõitist ja ühest padjast ning

ENSV TA Fr. E. Kreutzvaldi nim.
Kirjandusmuuseumi
RAAMATUKOBI

willaseft tekift küllalt. Haiget ei tule wäga palawas hoida; muidugi ei pea teda aga ka ära külmetatama. — Ihu- ja woodipefu peab haigel fagedaste wahetatama, aga selga pannes ei pea see liig külm ja asjata kõwaks targeldatud olema. Haige filmi ja käsi tuleb iga päew leige weega pesta, kui see mitte mõne nahahaiguse pärast arsti poolt keelatud ei ole. Terwe keha pesemist ei ole soovitam ilma arsti lubata ette wõtta.

Haige toitmine.

Iseäranis tähtsaks osaks haigerawitsemises on söögikorraldus. Kui seda ka wõimata on iga üksiku korra jaoks ette kirjutada ning arstid mõnikord mõned toidud ära keelawad, nii et raskemate haiguste juures arsti käst selleks mæduandew on, siiski wõib mõningaid üleüldisiid põhjusemõtteid üles seada, mille järele nii kaua kui weel rohtu fisse pole wõetud, mingit kahju ei wõi tulla.

Kui keegi palawikulist haigust põeb, siis ilmub pea igakord, et haige söögijärgu ära kaob, tema janu aga selle wastu kasvab. Seda looduse sõrmenäidet ei pea tähele panemata jäetama. Sellepärast ärgu junnitagu niisugust haiget mitte sööma, ja ifegi siis, kui ta süüa küsib, peab arsti arwamist kuulatama; selle wastu ei wõi aga teda keelata oma janu kustutamast. Nii kaua kui inimene wett juua tahab, ei ole mitte karta, et ta toidupuuduse pärast otja lõpeb; ka ei kesta kange palawik uialgi nii kaua, et söömata olef kahju wõiks tuua.

Juua wõib haige, kellel janu on, küllalt, aga ühe korraga ei wõi liig palju külma jooki anda. Lubatakse juua: head — puhast! — wett, jüsthapu wett (wähesjel mõedul) puuwilja limonadi (kooritud sidroniteft), õunawett ja muude kioiwüdamliste wiljade keediste jahutatud wett; siis ka leirwa kalja ja pisut piima, mida aga igaüks ei kannata. Headeks toitwateks toitudeks on soovitada, kui arst lubab, looma- ja fanaliha buljonid; tugewama toidu tarwidusel juhtruwee sees klopitud muna (walge ja kollane); kohwi, theed, schokoladi ja kakaod antakse ainult arsti määrusel.

Kui tarwis on haiget higistama panna, siis antakse temale paar tassitait pärnadie-theed, mille hulka paar tilka sidronimahla tilgutatakse. (Muidugi peab haige woodis teki all olema.) Kui üleliigset higistamist taheatakse takistada, siis on soovitam üks tassitais külma salbei-theed anda.

Kui toiduiju uueste ärkab, siis peab üsna ettewaatlikult wedelatekt toitudelt kõrwale üle mindama, iseäranis siis, kui inimene weel woodis peab olema ja kehaliigutustega seedimist ei saa edendada.

Siis tuleb soovitada noorte lindude liha, hiljem lahja loomalihha ning rammusaid suppiid. Veel hiljem võib teeduwilja-toituid lubada.

Kui wäljas käimist tahetakse edendada, siis võib püüt tihjemat pulbrit juua lasta, wõi antakse teedetud ploomiid ja pohlamooft ilma muu würtfit. Kõngematel kordadel peab arsti nõu küsima.

Üleüldiselt peab haige söök ja jook ilma ärituseta olema, aga mitte selle juures läägeks jääma; kodused würtsid, ka sool, ei ole kahjulikud.

Kui haige üht wõi teist toitu iseäraliselt himustab, siis ei pea millalgi sellele himule ilma arsti lubata järele antama ja seda meeles pidama, et toidu teelamine millalgi kahju ei tee, alaline järelandmine aga warsti kahjulik võib olla.

Wäljas käik peab niihästi terwetel kui haigetel umbes üks kord päewas sündima ja wõimalikult ühel ja seltsamal tunnil.

Uni on haigel wäga tähtjas ja seda ei pea millalgi jätatama.

Madriteks ehk tuitsoonteks nimetatakse neid sooni, mille läbi weri südamest kehasse jookseb. Nad on südame läheduses kõige jämedamad ja muutuvad mitmes kehaorganis peenikesteks juukssoonteks, mis endid südamesse werd wiivate tõmbsoontega ühendawad.

Allakusmine õõsel tuleb põiemusli nõrkusest, mis nii juureks võib minna, et ka ülewal olles kusi ilma teadmata tuleb, wõi juhtub lastel ja noortel inimestel nõnda, et kuse tung enne wõidab kui magaja üles ärkab. Arstid tarwitawad selle wäe kaotamiseks mõnesugusid kangeid rohtuid, millega aga lihtnimene ise kahju wõiks teha. Allakusmise häda kannataja ei tohi õhtul juua, puuwilja ega kartulid süüa. Õõsel peab teda wähemalt iga nelja tunni järele üles äratama, pärastpoole, kui paranemist märgata, pikemate wahede järele. Päewal peab ta aga kust nii kawa finni pidama, kui see ilma suurema hädata wõimalik on, mille mõjul muskul kõweneb. Kasulikud on külmad (16—18° C.) supelused, kui need muude haiguste pärast mitte keelatud ei ole.

Arteriateks nimetatakse neid weresooni, mis tuit- ehk tuitjumeisoonete nime all tunitud on ja pahemast südamekambrist wälja minnes hingamise läbi puhostatud werd kogu kehasse wiitwad. Nemad seisawad enam warjul kui muud sooned; weresoost nendest, mis järgutaua purstak, on ka kardetawam. Arteriatel juhtub kõrges wanaduses, aga ka jookswa, sifilise j. m. haiguste puhul, et üks nende kolmest seinatihist põletiku saab, sellega laieneb ja „aneurisma“ häda sünnitab, wõi ka katkeb, mis peajusse juhtudes rabanduse toob. Wanadel inimestel juhtub veel, et arteriajentele luoja kogub, „arteriooskleroos“, mis niisamuti soone katkes-

tuft wõib tuua. Selle wastu wõib arsti järelwaatuse all mõne-
sugusid soolafid tarwitada (natroni-, lithiunisoolafid, jodi-walmistusi
j. m.); iseäranis tähtjas on aga, et kõige eest kõrwale hoitakse,
mis were surumist, iseäranis peaaus, sünnitab, nagu pea ripafile
hoidmine, kange tõstmine, rohke alkoholiuomine, kange thee ja
kohwi, wäitus wäljaskäigul j. m.

Ustariidid eht folkmed on suurel, wahelt kuni 40 tšenim.
pikkused kõhu-ussid; lihtrahwas nimetab nõnda aga ka pisikesi
ussikesi, keda pärasoolikas lõpmata rohkel arwul ette wõib tulla ja
kes oma rändamisega sügelemist jünnitawad, laste und rikuwad
ja ka kardetawamaid tagajärgesid wõiwad tuua, nimelt käsitimaluse äri-
tusele ahwateledeks. Keist ussikestest jaadakse kõige paremine lahti
kõhu lahtitegemise rohuga, (ritsimuse-õli, 2 thee- wõi üks jõogi-
lusika täis) mida mitmel päewal järgemööda wõtta ja selle kõrwas näda-
latekaupa sagedaste lahja äädika- wõi seebiweega klistiri teha. Kõik-
jugasid magusad maiustused peawad nende ussikeste leidmise korral
teelatud olema.

Astma on hookaupa käiw hingamise-kitsikus, kiunumisega ja
näost punasjeks minemisega ja lõpuks wintske lima wäljakehtimisega.
Peale ninapolipide wõib ka liialdane kõhutäitmine selle häda põhju-
seks olla. Sedalaadi astma on nerviline haigus ja kõige paremine
wõibeldakse ta wastu kauemat aega pehmes kliimas wiibides ja põlewa
salpetripaberi suitsu sisse hingates. Rohkudest kiidetakse jod-kaliumi,
mida aga ainult arsti ülewaatusel wõib sisse wõtta. — Keftwa, mit-
mesuguse kangusega hingelduse puhul tulewad ka hingamise häda-
hood ette, mille põhjuseks aga nõndanimetatud emphysem on, see on
kopsu laienemine, kopsurakufeste wedrutuse kadumisel. Emphysemi
wõib ju wäljaspidi tunda rinnakasti pingule minemisest, sinakatest
huultest, punduwast näost ja pingul täis olewatest weresoontest näo
ja kaela peal. Kes astmat põeb, see hoidku hoolega hingamise-orga-
nide katarrhide eest, järskuse õhuhahetuse ning ülepea paha eest, ja
karastagu oma nahka leige, aegamööda külmema minewa weega
loputada ja kuitwaks õerudes. Soowitaw on ka sügawaste ja pikka-
misi hingata. Rõhahoo ajal peab teha rahul, aje kõrge, riided
lõdwal ja õht wärskke olema. Ka siin wõib põlewa salpetripaberi
suitsu sisse hingata. Edasi soowitatakse arstimist kofkupressitud õhu,
kui ka hapniku rohke õhu sissehingamisega.

Diarrhoe (paasandus). Selle haiguse puhul ei wõi raskelt
seeditawaid ega raswaseid toitusid süüa, niijama ka liig külma sööki.
Soowitawad on buljong, supid, magusad jõögiks, pirnid ja pohlad;
joogiks must kohwi ja thee. Rõhu ümber tuleb mähet kanda, mis
sooja annab. Wäikestele lastele tuleb kamelitheest klistiri teha,

piima asemel munawett, buljongi ja puhastatud kakaod anda. Terweks saades võib ainult pikkamisi endisid toitustid tarvitama hakata, nimelt hakatakse munawee hulka kord-korralt itka rohkem piima panema.

Dilirium tremens. Alkohoolijoojatel juhtub äiline waimusegadus tulema, mille juures nad ise hirmu tunnewad ja magada ei saa. Lõpuks arwawad nad kõikjugsid elukaid nägewat: hiiresid, rottisid ja isegi kuradit. Nad märatsewad ja kipuwad põgenedes aknast wälja hüppama. Haige üle ei või mitte waljust tarwitada. Tuleb tugewa toidu ja rahulise elu eest hoolitseda. Arst määrab rohtusid, mis und toowad. Arsti sõna kuulab joomatõbine rohkem kui omaste sõna. Kord terweks saades peab alkoholi hoopis maha jätma, muidu tuleb tõbi kängemalt tagasi. Umbes 15 protsenti haigetest saawad krambid, mis surma wõiwad tuua.

Diphtheria ehk difteritis. See on iseäraliste bakteriate sünnitatud ilanaha põletik kurgus ja kardetawamal korral kõrisõlmes, mille juures ruttu wäljad või kollakashallid nahasarnased wäljahigistused tekkivad. Haigus algab külmatundmuse, isupuuduse ja neelamisewaludega. Kergemal korral kaowad nahatipud nädala või kahe pärast ära. Järeilhaigustena wõiwad tulla: neelamisetatist, läbi nina kõnelemine, nägemise segadus, käte ja jalgade halwatus. Difteritis hakkab kängeste ühest teise, aga siis enamaste külgepuntuamisega ja haigesse puutunud asjadega, mitte õhu kaudu. Tõbe laialilagunemist tatistatakse haigete eraldamisega. Wõjuwaks rohtuks on peaaegu ainult Beringi serum, mida naha alla pritsitakse ja mida wõimalikult ruttu peab tehtama. Haigetuba olgu soe, toit lahe. Kõik haigesse puutuwad asjad tulewad desinfectseerida või ära põletada. Linnades on niisugused puhastuse-asutused olemas. Maal tulewad asjad terve päewa 10-protsendilise karboliwee sees pidada ja siis hästi läbi keeta. Haige rõga ja wäljaheide tuleb ära põletada. Muidugi peab kõiki arsti määrusi karwa pealt täidetama.

Eliting. Rahahaigus, mis fanget palawikku toob, paistetust ja punetust sünnitab, pärast mädanemist ja põletikku toob, teeb küll palju hirmu aga lõpeb enamaste õnnelikult. 8—12 päewa pärast kaob palawik ja paistetust ära, nahk hakkab kestama. Kindlat rohtu elitinga vastu ei ole olemas. Haigel olgu puhas õhk, kerge kate ja walusa loha peal külm mähe. Haige toiduks olgu enamaste tangusupp, joogiks sidroni-limonad.

Ergud, waata nerwid.

Haawadeks nimetatakse wäliseid wägivaldseid lehaosade lahusamisi, mida nende tekkimise järele pistes, lõikes, löögis, pigistuse- ja lastimisehaawadeks hüütakse. — Kõigi haawamiste puhul tuleb esmalt werejooks finni panna, aga piisikeste haawamiste juures, kus

kihwiti ja mustuse sisseminekut karta on, peab enne kinnipanekut werd natuke tikkuda lastma. Suured haavad tulewad üheprotjendilise salitsilhapu sulatiseega loputada või vähemalt puhta weega, ja siis haawawatiga kattes puhta rätikuga kinni siduda, nii et haawaääred wastamisi seisawad. Võitehaawasid, kus liha kaduma ei läinud, võib ka lihtsalt plaastriga kinni panna. Kui haaw mädaneb, peab nii talitama, nagu siin „mädanemise“ all õpetatud; liigliha tekkimise puhul waata „liigliha“. Kui haawaplaastrit ära võetakse, siis tehakse ta esmalt niiskeks ja tõmmatakse kahelt poolt korraga haawa keskpoole ära. Sidumise juures tuleb teha nii asendada, et haaw lahti ei weni. Haawa sidet peab nii jägedaste uuendama kui puhutus seda nõuab. Haawatud inimese ümber olgu waitus, õht puhas ja soe, toit terge aga tugew. Kui haawapalawit tuleb, siis peab toitu weel lahjendama. Kui raste haawamise puhul inimene uimas- tusesse langeb, siis peab katsuma pead kõrgemal hoides ja külma weega priisides teda äratada. Ühe minuti võib teda haisurohtu (salmiakivainu) hingata lasta. Suurte haawamiste juures on muidugi arstiabi tarwis.

Halwatus. Mõnejugused muudatused peaaigus, selgrooüdis või ükssikutes liigutusenemises võivad liikumisevõimalust suuremates või vähemates määrades takistada. Halwatuse põhjusiks võib nõnda peaaigu või selle naha põletik olla, weretungimine peaaigusse (rabanduselöök), peaaigu pigistus kaswaja või põletiku läbi pealuu sees, siis ka pealuu wigastus. Mõisamajugused juhtumised võivad ka selgrooüdigaga ette tulla. Ka rheumatismusest ja kihwitamisest võib halwatus tulla, mispärast muud nõu ei ole, kui halwatusse korral ikka arsti kutsuda. Senikaua peab haiget hästi rahul hoidma ja teda ka mitte kõnelemagi jundima.

Gambawalu on kaht jeltsi, nõndanimetatud idiopatilised walud, mis hammastest enestest tulewad, ja sümpatilised walud, mis nerwidest tulewad. Esimest laadi walu, mis esmalt pistab ja pärast tujukub ning soojuses suuremaks läheb, tuleb hambamädanikuist õenestest hammastes. Õensaid hambaid ei ole aga waja kohe wälja tõmmata, waid neid võib puhastuse järel ära täita lasta, või ka hoolsa puhastusega walu tulekut keelata. Walu wähen- duseks võib õensa hamba sisse nelgiöli, kreosot j. m. puuwilla tükiga panna. Walu kaob ka jäädawalt, kui asjatundja poolt kat- tise hamba nerw ära surmatakse. Hamba juurenahk võib aga ka põletiku saada, mille puhul hammas mufudes walutab ja pale üles paistetab. Tuleb ka igeme peale paiste. Haige hammas on siis väga hell. Siin on arsilik lõikamine kasulik, mis suuremaid hädasid ära hoiab. -- Teist laadi hambawalud käiwad hooakaupa ilma pais-

tetufeta, kuna külm ja palaw selle kohta midagi mõju ei avalda. Kende põhjused on halwa seedimisega ühenduses, käivad aga ka raskejalgjuse ajal. Siin peab arst häda põhjuse üles leidma. — Mädaniku walu ärahoidmiseks on tarwis iga päew suud leige weega loputada, hambaid harjaga puhastada ja puu tituga hammaste wahelt söögijätised ära kasida. On ka hea wahest suud hüpermanganhapu kali sulatiseega loputada. Et hambawaap ära ei mureneks, ei pea järgemööda liig palawat ja liig külma toitu suhu wõetama.

Hammaste liikumine. Peale igemete põletiku, mille tagajärjel hammaste-alused mädanewad ja mis hammastelt seisufindluse ära wõtaw, wõib hammaste liikumine ka wastu hammaste puudumisest tulla. Niijama wõib hambakivi kogumine ja kunsthammaste halb fissepanek hambaid liikuma ajada. Enamaste on aga esimene põhjus selles, et hambaid tarwiliselt ei puhastatud, mispärast nad murenema hakkawad. Hambaid peab iga päew kõigilt poolt harjaga puhastatama, hamba wahed tähhjaks tehtama ja suud vähemalt kaks korda päewas loputatama. Suuloputuse weeks on desinifu superoksid kõige parem.

Saudeks nimetatakse peale sooja auru tegemise ka sooje mähkmeid, mida iga pooltunni tagant wahetatakse ja külmaajaks jäämise eest hoitakse. Iga kord peab ikka üks mähe käepärast olema, kui teine peal on. Saude soojus kuni 60° C. Ka nõndanimetatud Priesznitzi ümbritud kuulwad siia, see on külma wette kastetud ja siis wäljawäänatud linane riie, mida haige kohta peale pannakse ja wil-lase riidega pealt finni kaetakse. Niisugune ümbrit wõib kõigeks õõks peale jääda.

Seale äraolek. Tuntud healemuutumine kuni heale täielise kadumiseni tuleb keelepaelte ja kõrisõlme ilanaha põletikust, aga ka rahupaistetuse rõhumisest kõrisõlme wastu. Enamaste hakkab see kauaseft kõnelemisest wõi laulmisest, külmetusest, paha õhu fissehingamisest, aga ka kõrinerwide halwatusest. Wiimasel puhul on elektri arstimist tarwis, — teistel puhkudel tuleb heal jälle iseenesest tagasi, kui häda põhjuste eest hoitakse. Peale selle peab ühesuguses soojuses oldama, kael finni mähitama. Hea on ka kõrisõlme kohta kompress panna. Ka weeauru fissehingamine on hea, aga fissewõetawad rohud ei aita palju. Kauase heale äraoleku puhul peab lastma arsti poolt selle põhjust üles otsida, et õiget arstimist wõiks ette wõtta.

Hingefõri. Krõmpsluu rõngastest kooslew hingefõri on hõpsaste haigeksjääw koht; küll saab ka katarri, küll põletiku ja ka wähhjatõbe. Mis katarrihist üle läheb, nõuab arstiabi. Hingefõri tiifitus on haruldane haigus. Hõlpsaste tuleb häda sellega, et esi-

mene pool keha allapoole paenutatakse ja kõwaste väljapoole hingatakse. Selga koputamine, mida rahwa seas häda äraajamiseks tarmitatakse, ei aita midagi.

Hingeldus eht hingamise raskus tuleb peale eelnimetatud juhtumiste ka muidu terwetel inimestel ette, nimelt raskemate haiguste, nagu kopsupõletiku, eel, kui see mitte liia kehawaemamise tagajärg ei ole. Muidu võib pikkamisi hingelduse häda tulla senini tähele panemata jäänud kopsuhaiguste, mõnesuguste südamehaiguste, raswatõbe ja kange werepuuduse juures. Tema võib aga ka puhta nerwisegadusena ette tulla, nagu astma teatud sugu puhul. Öppimata inimene võib siin ainult puhta õhu eest muretseda. Lähemad määrused on arsti asi.

Hullustus on raskem järg nõdrameelusest, kus haige nõrkusejärgu järel oma tahtmist tahab maitsma panna, aga selle tagajärgedest midagi ei tea. Wastupanek teeb haige tuliwihaseks. Hullu inimest peab katsuma võimalikult ruttu haigemajasse jaata, kus võimalik on teda parandada. Tema wastu peab katsuma hästi lahke olla.

Hämorrhoidid on juured soonesõlmed tagumise oisa ümber ja augu sees, mis maitsa poole tagasiwoolawa weresoone takistusest tekkivad. Sõlmedest imbub wahest werd wälja, mille tagajärjel hämorrhoidi põdew inimene kergendust tunneb. Wiga tuleb alalisest istumisest pehme, sooja istme peal, igapäewasest ratsutamisest, joomastawate jookide tarwitamisest, kangetest kõhu lahtitegemise rohudest, kauasest kuse kinnipidamisest j.m., mille eest haiguse puhul peab hoidma. Haigust parandab igapäewane liigutus, mille juures ka kõhumusflid pingutatakse, tõstmine, labidaga kaewamine jne. Hea on ka võimalikult palju wett juua, ja iga paari tunni tagant tuleb puhtas õhus korda kahelks õige jügawaste hinge tõmmata. Selle juures tuleb kõhu lahtioleku eest hoolitseda ja kui ta liig kõwa on, pisut purgeni wõi muud jarnast rohtu sisse wõtta.

Influentza on külgehaikaw hingamise- ja ka seedimiseorganide katarrh, millel wahest tähelpandawad nerwilised ilmuwused kaasas käiwad, mis palawituga ja ilma palawituta võib tulla. Tihti wõtab ta palju inimesi maha, kus ta lahti peaseb. Külma-wärinaga wõi ilma selleta tuleb peawalu, põõritus, kange nohu, filmalaugude põletik, neelamise raskus, heale araminek, kõha esmalt ilma rõgata, siis rõgaga, misjugaused märgid kergemal puhul kõik kahe wõi kolme päewa pärast rohke higistamisega ära kaowad, nõrkadel ja wanadel isikutel aga nädalate kaupa kesta wõiwad. Raskemal korral käib kopsupõletik influentjal kaasas, aga ka magu ja soonekanal wõiwad haigeks jääda.

Kerge influentia lahjub soojas woodis iseenesest. See on kameli-
theed juua, kuiwa kõha puhul weauru teha, kõhu kinnioleku puhul
klistiri teha, kõhu lahtioleku puhul kõht soe hoida. Kerge influentia
ei tapa ialgi; palawitu tuleku puhul peab arsti kutsuma. Influentia
ühes kopsupõletikuga on wanematel inimestel kardetaw.

Jalahigistus. Lihawad inimesed, kes oma jalgu hästi ei
puhasta, kannatawad jalgade higistamist. Paljud kardawad, et ja-
lahigi ärataotamine muud haigust toob; see kartus on aga põhjen-
damata. Higistawaid jalgu tuleb õhtu ja hommiku jaheda weega
pesta, 25 kraadilisest hakates kuni 15° C. Sulfasid peab kaks korda
päewas wahetama. Salandud ei wõi mitte liig soojad olla. Ma-
gama minnes wõib jalgu kahetsendilise karboliweega õeruda,
siis kaob higi hais ära.

Jookswa — waata rheumatismus.

Joomahullustus — waata Dilirium tremens.

Joobnud on niisugune inimene, kelle peaju tegevus wähe-
neb ja walitsus oma mõnesuguste mustlite üle kaduma läheb.
Sellest tuleb ka joodiku tuitumine. Joobnud olek tuleb alkoholi
tarwitamisest wiina ja õlle näol, aga ka opium, hashish, kumiss
j. m. wõitwad inimest purju panna ehk joo wastada. Kui joomine
tõbeks muutub, siis kannatawad selle all kõige rohkem nerwisüsteem
ja waimlijed omadused. Et joobnud olek õieti midagi muud ei
ole kui kihwtitus, siis tuleb sissewõetud alkohol wõimalikult ruttu
välja otkendada. Haigele pannakse märg külm rätik otsaesise peale,
ja katsutakse teda magama panna. Kergemal puhul toob kergitust
tasfitaie musta kohwi joomine, millele mõni tilk sidroni mahla
sisse on tilgutatud. Kas joodikul alkoholitarnitamist järsku
täieste wõib ära keelata wõi mitte, selle poolest on arstid kahes
arwamises; tegelik elu näitab aga, et pikkajasi karskeks jääda kat-
sumine mitte korda ei lähe. Riidetud kunstlijed rohud, mis alkoholi
joodiku meelest pidawat läilaks tegema, ei saada mingit kasu.

Juuksed. Iga juuksekarwa otsas naha sees on munakene,
mida juuksefibulaks nimetatakse. Juukse karwu on inimese peas 80
kuni 100 tuhat; walgjaid rohkem kui tumedaid. Juukseid ei tohi
mitte kõwa palmituse, sidumise wõi põletamisega rikkuda; pea
nahka tuleb jagdaste leige wee ja tõrwa wõi karboliseebiga pesta
ja pärast pesemist sõreda kammiga wõi harjaga juggeda. Märgade
juukstega ei wõi mitte tuule kätte minna. Kui juuksed loomu poolest
liig kuiwad on, siis wõib neid wärskte, pehme õliga määrada; kõige
parem on wäselini-õli. Juukste wärwimiseks ei tohi mitte tina- ja
wäseolluste wärwifid tarwitada; kõige parem selleks on pähkleoore

õli. Väga jõe peatate on kahjulit, aga külmal ajal peab pead külma vastu kaitsema.

Juukste väljakukkumine tuleb vähem korratumast elust, rohkem aga peanaha mustusest ja korratumast toitmisest, jest ka juukse juured tarvitavad toitu. See selgub raskete haiguste puhul, kui juukste juured vähe toitu saavad ja juuksed tui kaupa ära tulevad. Alles haigusest terveks saades hakkavad uued juuksed lopsakalt kasvama. Juukste äratuleku taastuseks tuleb pead esmalt iga päew, kahe nädala pärast harmemine, mõni minut leige weega pesta, mille juures langet tõrva- või karboliiseepi tarvitatakse, siis peale kuivatamist juukseid kammitakse ilma et neid asjata rebitakse. Niiskete juukstega ei tohi tõmbama tuule kätte minna. Suwel on soovitatav jahedas wees suplemas käia. Peale selle tuleb tugewa toidu eest hoolitseda ja ennast korratumate juhtumiste eest hoida. Juukste kadumine, mis ägedast meeleliigutusest, kurvastusest, vihas- tusest jne. tuleb, ei kesta kaua.

Kaelakasujas. Kõrjõlme all olew kaelarahu mõib juure- maks minna were sissetungimisega või uue kasvaja, või rahu õensaks minemisega. Esimene juhtumine ei ole kardetaw, teised aga teewad sellega häda, et nad hingamist taastawad. Kaelakasujas mõib halvasti joogist tulla, aga ka pealael raskuste kandmisest. Werekasujas kaob ära, kui seda iga päew jodi-wasjogiga määratakse. Teisi kasvajaid lõigatakse harilikelt välja.

Kaenlaaluse higi. Wahest angub kaenlaaluse higi hõlb- jaste ära ja haiseb pahaste; siis mõib see ka külmetusele, põletik- tule ja paisete kasvamisele põhjust anda. Selle vastu wõetakse ette igapäewasid külmaweega pesemisi ning peetakse kaenla all paras tükk salitsil-watti. Wisamatel kordadel mõib iga päew üheprotsendilise karboliweega õeruda. Weekindlad lapid kaenla all kaitsewad küll riideid higi sissetungimise eest, ei anna aga wigas- tuse enese vastu mitte abi.

Rahepoolsed on ilarahud kahel pool lõuapära ja keelejuure wahel, mis mõnesugustel põhjustel, enamaste külmetamisest, paiste- tama hakkawad. Kerge paistetuse kaob sooja rätiku pealepanemise ja kameli-thee joomise tagajärjel, wisa paistetuse ei kao muidu kui arstilise loitamiseega, mis aga kardetaw ei ole.

Rahwatušetõbi tuleb peaaegu ainult naisterahwastel ette ja ta põhjus on wererakuste wärwiolluse wähenemine, mida kerge wäsimus, kõrwade kolin, peapööritus, filmade wirwendus, näonaha ja igemete kahwatus tunda lasewad. Rahwatušetõbised tahawad hapusid ja kangeid toitusid. Wahest tuleb neil jalgade peal wee- tõbisiid paistetusi ette. Inimesed arwawad kahwatušetõbe põh-

juuks halba toitu, õhupuudust ja õõsisi lõbustusi olemat, kuid need aitavad haigusel ainult kaasa. Ravitsemine puhul peab muidugi need halbitused ära heidetama; siis on ka rohket päikesepaistet ning soojas vees suplemist tarwis, niisama rohket magamist. Sisje peab võtma organiliselt ühendatud rauaollust (Blandii pillid). Loiduks on soovitav liha, munad, piim j. m., joogiks kalas ja kohvi. Suwel on soovitav kuiwal merefaldal elada, aga mitte külmas vees supelda. Kehawäsituse ja meelteärrinuste eest peab hoidma.

Kangestusekramp, edasiteetan kange muisklite kokkukiskumine, tuleb enamaste selgrooüdi äritamisest, aga on ka hüsteria, mõnede lihwtituste ning batfilluste läbi sünnitanud haawapõletiku tundemärgiks. See häda on kardetan ja wõib, kui ta hingamise kinni paneb, surma tuua. Teda hoitakse ära kõitide wigastuste hoolsa puhastamisega, iseäranis niisuguste haawade puhastamisega, mida mustad puupinnad on pistnud. Kui kangestusekramp juba on tulnud, peab haige rahulikult asemel olema. Arst kaotab krambi unerohitude sisseandmise ja sooja wannitamisega.

Karbuntel on kergemal puhul nahapõletik mitme kõrwustiku olewa werepaise ehk koeranaela tagajärjel; aga ta tuleb ka täiskaswanud nõrkadel inimestel süskritõbe puhul ette ja siis nimelt kullas wõi abaluude wahelohas. Kardetan on karbuntel, kui ta põrnapõletiku lihwtist on tõusnud, kus põletikune koht ära sureb ja mäda puutumine weresse surma toob. Kus see haigus palawikuga algab, haige koht punetab ja paise ruttu kasvab, seal on kiirelt arstiabi tarwis. Niisugust paiset ei wõi mitte pigistada.

Keel ja keelehaigused. Keel on lihane organ, mille tagumine pool keeleluu külge on kinnitatud. Ta seisab muisklikudest, paljudest nerwidest ja soontest koos. Igatepidi jookswad muisklid lasewad teda igatepidi liikuda. Keele paksu naha peal on maigutipud ja päris maitsemiseorganid, nõndanimetatud maigupeekrid, mille rakudeste külge maigunerwid kätwad, Maigu peensus wäheneb ninakatarrhi puhul; mis meie maitsemiseks nimetame, on dieti maitsemisest ja haistmisest kokkupandud tundmus. Keelehaigustest tuntakse sündimisest päritud suurt keelt, mida ainult lõikamisega wõib ära kaotada. Wäikestel lastel on wahest ka keelepära liig kaugelt suulae külge kasvunud, mis inimese rääkimist wõib raskendada. Aga wäga kerge asi on seda parandada. Nõndanimetatud keelehaigus, kus jälle sünnitus wäheneb, käib jeedimise wigade ja palawikuhaiguste kaugas. Keele peale tekkunud korpa wõib leige weega ära loputada, millele tilgafene karbolihaput on hulka pandud. Palawikuhaiguste puhul tekib ikka walge korp keelele. Tähelepanaw on, et tüüsuse puhul keele peal kolmenurgeline paik puhtaks jääb. Charlati puhul on

keel punane, sest et seal korv ise warsti ära langeb. Wäga sagedaste hakkab ka wähjatöbi keele otsast wõi külje pealt ning läheb furgu ja kaela rahudesse edasi. Negjaste märgates wõib seda siit hõlpjalt wälja lõigata.

Restamine naha peal on parandamata haigus, mis enamaste meesterahwastel ette tuleb. Naha pind läheb kõwaks ja lõhleb siis wäikesteks soomusteks, mis ära tulewad, aga itka jälle uueste kasvawad. Sagedaste soodameega pestes wõib naha pehmenkada.

Rihijew pulber. (Brausepulver) on 1 osa wiinakiwihaput ja 1 osa söögisoodat, millele 2 osa suhkurt juurde wõib panna. Kui sellest tagawara tahetakse hoida, tuleb kumbki osa ijaaranis kuu- was kohas hoida. Tarwituse puhul sulatatakse poole klaasi wee fees esmalt theelufika täis soodat ära, raputatakse siis natukene wähem wiinakiwihaput juurde ja juuakse seda segu siis, kui ta kihisedes kõrgele tõuseb. Rihijewat pulbrit tarwitatakse ehmatuse, ärituse j. m. tagajärgede ärahoidmiseks. Ka edendab ta kõhu korralikustegemist, aga siis peab muid segusid, näit. Seidlitzi pulbrit, hulka panema.

Rihwtitus. Kui kihwti sissewõtmine wähese aja eest sündis, nii et kihwt alles mao sees on, siis peab haiget kiireste oksjele ajama, et nii palju kui wõimalik kihwti wälja saaks. Seda peab aga hoolega tähele panema, et kui põletawat ollust sisse on wõetud, mille puhul oksje werine on, siis mitte ei tohi oksjendust sünnitada. Kui kihwti sorti ei tunta, siis wõib linaseemne õli, puuõli, wõid, koerallina wõi piima sisse anda, mis kihwti lahjendawad. Wõswori kihwtituse puhul ei tohi neid abinõusid sugugi tarwitada. Harilikestest wastukihwtideks on: hapude puhul (weewihapu, salpetrihapu, soolahapu) wesi munawalgega wõi hädapärast munawalge üksi, siis põletatud süsihapu magnesia, kriit, wõi kui muud kääpärast ei ole, klastitais seebiwett; alkaliat puhul (leheline, potas jooda jne.) äädikas ja sidronimah! Waheajal peab arsti kutsuma, sest et eranimene wõltsi rohuga kahju juuremaks wõib teha.

Kiwitöbi. (Põiekiwi). Kuselt lahkeb wahest mõnesugusid kõwa ollust põie sisse, mis aegamööda üheks juureks kiwiks wõiwad koguneda ja suurt waewa teha, kui niisugune kiwi kusemise järsku kinni paneb. Wahest on kusi sel puhul punakas. Kiwitöbine peab rohkem taimetoitu sööma ja palju wett jooma. Mõnesugustel terwijewetel on omaduseks, et nad põiekiwi jälle ära sulatawad. Pisitejed kiwid tulewad enamaste ise suurt walu tehes wälja, suuri wõib arst wälja lõigata wõi põie sisse tagasi ajada, kus neid arstiriistadega purustada ja wälja loputada saab. — Kiwid tekkivad siis, kui kusi liig hapu ehk alkaliline on. Esimesel puhul aitab, kui iga päew söögisoodat 1—2 grammi nii kaua sisse wõetakse, kuni wärskte kuse

sisse pistetud sinine lakmusepaber enam punajeks ei tõmba. Punane lakmusepaber ei tohi ka siniseks minna. Kui lugu nii on, siis peab joodatõtmise järel jätma. Sga 3—4 päewa järel peab kust proovima.

Kolera. See kardetaw külgehakkaw haigus, mis soojas kliimas tekitab ja siis haigete inimestega wõi tõbeidulise kaubaga igale poole kantakse, awaldab ennast kange oksendamisega ja kõhu lahtiolekuga, kuna oksendatud wedelik riisi-wee jarnane on; were tufsumine jääb nõrgaks, liitmed lähewad külmaks, tuleb külm higi, sääremarjade frambid j. m. Tõbe ajal ei ole nende märkide juures enam kahtlemist. Kõige hõlpsamalt jääwad kolerasse kõhna toitu saanud isitüd, kellel kõht korras ei ole, ja jooditüd. — Tõbe mõllu ajal jõddagu kergesteseeditawaid toituisid, hoitagu kõht soe ja jalad kuiwad, ja kõige wähema haiguse tundmise puhul katjutagu ennast tulist theed juues higistama ajada. Selle juures wõib 10—12 tilka aptekist saadud koleraatilksid sisse wõtta, aga mitte rohkem, sest siis teeb see kahju. Kui haigus tõeste kätte tulnud, peab haige woodis olema ja kõhtu soojade kiwidega, weepudelitega j. m. sooja hoidma. Wäljaoksendatud wedeliku asemele peab rohkesti wetti jooma, mis 34° C. soe on; hea on ka weele natukene keedusoola hulka panna. Soolaje weega wõib ka klistiri teha. Suur häda on mõõdas, kui haigel soe tuleb ja ta higistab; haigus lahtub aga alles siis, kui kusi käima hakkab. — Keegi ei wõi kolerahaige juures kaua wiibida; haigetalitajaidki peab iga 4 tunni järele wahetatama.

Kolerin on kolera jarnaste märkidega haigus, mis enamaste lastel wärste puuwilja söömise ajal ette tuleb ja kergeste jälle lahtub, kui ettewaatus-eabinõusid tarwitatakse: woodi olgu soe, piima ei tohi haigele anda, antagu wee sees flopituid muna (toobi wee kohta üks muna), buljongi õerutud muskatiga, saia, tangujuppi. Kamelithee olgu joogiks, aga n. n. koleraatilksid ei tohi lastele anda. Ka terweksjaamise järel peab mõnda aega kergemat toitu, peaaesjalikult riisi-juppi andma.

Kolik — waata kõhuwalu.

Kollatõbi on nende torukeste katarrh, mille laudu sapp maksast ja sapipõiest peenejoolika algusesse woolab. Kui ilanaha paistetud selle käigu kinni paneb, läheb sapp were hulka, mis filmawalged kollajeks teeb. Warsti läheb kõil naht kollajeks, kusi muutub mustaks ja joolika wäljaheide läheb walfjaks. Haige peab woodis paigal olema ja lahjat taimetoitu jõõma. Kui maks kõht walutab, paremal pool rinna all, siis tuleb kuu, soe rätik peale panna. Kui kõht lahti ei ole, tuleb glitterini lisandusega klistiri teha. Kui kollatõbe puhul pea waluab, jampsimine ja uimastus tulewad, siis on rutulist arstiabi tarwis. Kõrste kollatõbi toob enamaste surma. —

Smewate laste kollatõbe wastu ei ole rohtu tarwis, waid see lahtub ise, kui lapsi muidu mõistlikult hoitakse.

Konnafilm on naha paksuks minel kondijes kohas, enamaste warwaste peal. Kana aega jooja wee sees leotades läheb konnafilm nii lahti, et seda nra otjaga ära wõib wõtta. Wähest tuleb konnafilm ka ilma noata ära, kui iga kord peale jala leotamist jalitsil-plaastrit peale pannakse. Ka n. n. konnafilma-rõngad on soowitawad. Kui jalgu hoolega puhastatakse ja jalanõud ei pigista, siis ei kaswa konnafilmased.

Kops, tähtjas, wiest otjast kokkupandud organ, täidab suure oja rinnakoopast. Kopsu lõpupõielefjed saadawad werest süsinikku wälja ja wõtawad hapnikku wastu (hingamine). Et kopsu terve hoida, ei pea ritutud õhku .sisse hingama, puhtas õhus tuleb sügawalt ja pikkamisi hingata. Rohke laulmine, kauane kõnelemine ja pajunapuhumine on kopsule kahjulikud. Kehaseis ja riided ei tohi rinnakasti liikumist takistada. Ka on see kopsule hea, kui pealmist keha külma weega õerudes karastatakse.

Kopsufatarrih on kopsufatufeste ja torufeste ilanaha põletik. See awaldab ennast esmalt kuiwa kõhaga, pärast wahuse walge rõgaga. Kui selle puhul palawik tuleb, siis peab ka täiskaswanud inimene woodis olema, laps aga igal tingimisel. Haige hingaku puhast jooja õhku, joogu selterwewe ja jooja piima segu, ka jooja theed, ja katsugu kõha tagasi suruda. Terwemaks saades peab õhuwahetuse eest hoidma.

Kopsupõletik on kopsufatarrihi kange järk, mis palawiku ja külmawärinaga algab ja mille puhul kopsufatufesed lima eraldawad, mis esmalt hõlpsalt wälja tuleb, siis aga fitkels ja rooste-karwalijeks läheb. Kopsupõletik on wanematel inimestel kardetaw, iseäranis kui ta kahel pool, kahes kopsuosjas ette tuleb. Haiget tuleb 20° C. soojuses hoida ja õhku sagedaste wahetada, ilma et tuuletõmbust sünniks; ta söögu wähe ja wedelat toitu, joogu suhkruwett ja theed. Paar korda päewas tuleb soojawee auru teha. Muu rawitus peab arsti hoolets jäetama. Kartus et jooja nahaga külma wett juues kopsupõletik tuleb, on põhjendamata. Küll tuleb ta aga sellest, kui higise nahaga külma kätte seisma jäädash.

Kopsutiifus. See tuberkuloose-batsilluste sünnitatud haigus on sagedaste wanematest päritud, ilka aga teisest haigest külge hakanud. Kopsupõletik, mis hookaupa käib, algab tawaliselt kopsu-nurkadest ja läheb aegamööda edasi, kopsu iseäralise ollusega täites, mis paremal puhul lubjakoortefeks muutub, pahemal puhul aga wedelaks jääb ja kopsufudet häwitab. Nõrga palawikuga ja õõjise higistamisega furnab tõbi inimese nii ära, et ta enneaegefelt

hauda langeb. Tööpaigad, kus palju tolmu on, annavad kopsutiifikuusele kõige rohkem kandidaatsid. Kindlat rohtu selle haiguse vastu ei ole olemas, siiski arvatakse uue ajal mitu rohtu üles leitud olevat, millest abi loodetakse. Kõige paremad on kreosoti-rohud, mis kõhule wiga ei tee. — Kopsutõbe vastu wõitlemiseks on juba ijeäralsi hospitalid ja hoiumajajid afutatud, mille heaks iga-aastaseid korjandusi toime pannakse. Mida rutem tõbine niisugusesse hospitalisse läheb, seda rohkem on tal loorust paranemise peale. Peale palawiku wähenemise ja röga wäljajehite fergenduse on muu ravitsemine arsti asi. Kasulik on ka, kui kopsutõbine oma nahka karastab, tugewat toitu sööb ja kõhtu kõwaks ei lasse jääda. Mererannas puhtas õhus elamine käib üle kõige ning joojamee auru sissehingamine awaldab head mõju. — Kopsutõbise röga ei tohi mitte pörandale sattuda, waid ta peab ijeäralsi riista sisse kõhima, kuna seda riista iga päew peab puhastatama.

Krambid on mõnejuguse tugewusega ruitemalt wõi aeglase-
malt korduwad muskliste liigutused, mis nii ruttu käies, et muskli kokkutõmbuse ja sirutuse wahel wahet ei ole, „klonilisteks“ kram-
pideks nimetatakse, kuna selge wahega pikkasid krampsid „tonilisteks“
hüütakse. Krambi põhjuselks on ikka peaaugst wõi selgrooüdist wäl-
jaminew nerwide äritus. Et krambi põhjusi palju, on siin wõi-
mata nende vastu juhatust anda. Nii palju olgu üteldud, et joo-
jad mähted paljudel kordadel kasu saadawad ja millalgi kahju ei tee.

Kreeps — waata wähhjatõbi.

Kubemepaised. Kubemes on mitmet seltsi rahusid, mis mõnesugustel põhjustel üles paisetawad, walujaks lähewad ja põle-
tikuuse lüües mädanema wõiwad hakata. Suguosade haigetel tuleb
kubemepaiseid rohkesti ette. Ilmasüüta põhjusel, näit. külmetamisest
tulnud kubemehäda wõib külma mähhmega waigistada; kui see aga
lorda ei lähe, siis tuleb temaga nii talitada, nagu werepaijega.

Kusemise raskus wõib mõnesugustel põhjustel tulla, mida
siin harutada üleliigne oleks, sest et igalord arstiabi peab
tarwitama. — Wäikeste laste kuse kinnijäämise vastu aitab see
petersili-keedis; wõib ka last kinnneks minutiks sooja (33° C.)
wee sisse istuma panna, wõi põie kohta see rätik siduda.

Kuse paksus nimetatakse neid organilist ja mitte-organilist
jätist, mis kusest jahtumise järele ära lahkuwad. Organiline paks
tähendab werehaigust, mis oma kohast kardetaw on; mitte-
organiline paks tuleb keha waewamisest, tal pole paha tähendust.
Mitme haiguse, nimelt suhkrutõbe puhul, peab sageaste kust järel
proowima, sest et sellest haiguse pahenemist wõi paranemist ära
wõib tunda.

Kuse tilkumine tuleb põiemusli nõrkusest, mille puhul inimene kõige parema tahtmisega kust finni pidada ei saa. Wane-
matele inimestele võib joovitada külma veega põieloha ja rist-
luude pesemist, noorematele võib elektriga arstimine abi saata.
Kus see häda kauasest kuse kinnipidamisest tuleb, seal peab võima-
likult jägedaste kusel käima, et kinnipidamine enam häda ei teeks.

Kuntõbi, w. õõ-rändamine.

Rõhutõbi (dysenterie) on külgehaftaw jämesoolifa põletik, mille
puhul jägeda wäitusega halli lima ja werega segatud mäda wälja
tuleb. Haige ei tohi mitte puuwilja, iseäranis mitte toorest, jüüa ega
alkoholijookisid juua. Salad ja leha tulewad soojas hoida, söögiks
olgu limased lahjad toidud (tangusupp). Kange wäituse walu
puhul võib haiget sooja wee (32—34° C.) wanni istuma panna,
aga selle eest peab hoidma, et ta ennast ei külmetaks. Haige riided ja
wäljaheide tulewad desinfektseerida ehk kahjutaks teha. Muud mää-
rused on arsti anda, sest et haigus harwaste ilma arstiabita paraneb.

Rõhutühjenduse ained on kolme laadi: pehmeid, tugewaid
ja nõndanim. drastililisi. Ilma arstiabita võib ainult pehmeid tarwi-
tada: glitserini, mett, wärsket puuwilja; mõjuwam on: nõiasool
ja kibepool (täiskaswanud inimestele theelusika täis klaasi wee kohta,
lastele wõrdlemisi wähem). Walmistehitud rohud selleks tarwitujeks
on aptekides. Rõhu lahtitegemise rohtusid ei tohi mitte kauemat
aega järgemööda tarwitada.

Rõhuusfid on wihmausfi taolised eestotsast peenemad usfid,
mis enamaste lastel peenes soolikas rohtel arwul ette tulewad.
Kehasse sattuwad nemad enamaste tooreste õunte, nairiste j. m.
söömisega ja jõe-wee joomisega. Kui toit nende meele järel ei ole,
siis hakkawad nad rändama ja sünnitawad sellega äritust, läkatust,
oksendust ja krampisid. Neid võib wälja ajada fibeda weega, isitweri-
seemnetega, kõige paremine aga aptekis müüdawate jantonin-koogi-
kestega, mida mõnesuguse wanuse järele mõnesuguses kangujes
walmistatakse. Kolmepäewase tarwitamise järele, iga päew kolm
kooki, tuleb rõhutühjenduse rohtu sisse wõtta.

Rõhuwalu, hoogline ja ilma põletituta sifemiste organide
walus tundmus, käib sifefonna kuuldawa ja tuntawa liifumisega.
Enamaste tuleb see jellest, kui soolikas liia täis on. Kui sinna aasi

testmise kõrvaosa põletiku algamise puhul. Soovastavad joogid teevad kõrvalohinat pahemaks. Mitmejagused kiidetud rahwarohud ei aita kõrvalohina vastu midagi, vaid ikka on tarvis arsti nõu küsida.

Kõrva mädajooks on enamaste testmise kõrvaosa haigus, millele nina- ja kurgulattarrh juurde tuleb ja kõrva trumminaha ära rikub. Mädanemine võib ka kontidest hakata ja sellega surma tuua. Ettevaatuse pärast peab igaford kõrva mädajooksu puhul arsti arvamist küsima.

Kõrvawaigu kõvaksminek. Kõrva kõrvawaik paneb mõniford välise kõrva nii kinni, et kuulmine wäheseks jääb. Kõrvas olekus ei wõi waiwu mitte wälja fistuma hakata, waid peab pijut puuõli kõrwa tilgutama, wõi — weel parem — natute aega jaunaleilis istuma, mille järele fileda tifu ümber pandud puhta linase lapiga kõrwa wõib puhastada, aga ettevaatlikult, nii et tiff trumminaha külge ei puutu.

Kõrwdiwaatamine on filma seijuforra wiga, mida teatub mustlite lõikamisega ära wõib kaotada. Wäga jagedaste tekkib kõrwdiwaatamine aga sellest, et wäiksed lapsed oma mänguasju filmale liig ligidale seawad, mis teise filma rohkem sissepoole kääneb. Sellepärast tuleb hoolega järel waadata, et lapsed oma mänguasju filmale mitte ligemale ei pane kui 20 tšentimeetri kaugusesse.

Kõha ei ole iseseisaw haigus, waid ta on muude haiguste tundemärgiks — hingefõri katarrhist kopsutiisikufeni. Minult esimesel korral on sellest abi, kui tulise wee auru sisse hingatakse, õhuhahetuse eest hoitakse ja sooja piima juuakse. Lihfsat kõha kaotawad ka n. n. kõhahõmpwetid. Kus aga kõhoga ühes palawik tuleb, seal on kardetaw rinnahaigus küsimuse all ja arsti kutsumisega ei wõi wiitwitada.

Külgehakkamised nimetatakse seda, kui haigus ühest isikust teise külge edasi läheb, kas külgepuutumise wõi kahjulikkude olluste, enamaste nõndanimetatud mikro-organismuste s. o. paljale filmale nägemata pistelukate läbi, mis haigetoas on. Mõned niisugused haiguseidud surewad kiwuses ja päikesepaistel ära, teised — nimelt rõugete ja sharlaki omad — wõiwad aastate pärast teisele jälle haigust sünnitada. Et haiguseidud mõne inimesesse ei hakka, tuleb nende tehaehituse iseäraldusest, mida lihtne inimene ette ära tunda ei wõi. Kõige hõlpsamad külge hakkama on palawikulised naha haigused, nii leetrid, sharlak, rõuged, siis difteritis, kolera, katt, tüüfus j. t. Suuremat rahwahulla kaitstakse külgehakkamise eest desinfektioniga, s. o. haiguseidude põhjalitu tapmisega ja haigete inimeste täielise eraldamisega terwetest. Igaüks hoidku ennast külgehakkawat haigust põdewast eemale, ärgu wiibigu haigetoas kauem

fui tarwis, ja mingu sealt kohe tuule ja päitese kätte, wõi pestu vähemalt, rohkest seepi tarwitades, nagu ja käsi, enne kui sööma ja jooma hakkab. Külgehakkawa tõbe möllamise ajal ei ole tarwis asjata külas käia, aga niisama ei tule ka külgehakkamist liig karta, sest et niisugune kartus, nagu iga muu kängem meeleliigutus, asjata on.

Külmad jalad on werewaesetel inimestel; ka niisugustel, kes wähe liigutawad; wanadel weresoonte kõwenemise pärast; mõnedel pigistamate jalanõude pärast. Were finnihoidmise põhjusti peab katsuma kõrwale heita, ning istudes tuleb warbaid liigutada. Hea on jalgu lahja piiritusega õeruda. Jalanõud peawad niisugustel inimestel talwisel ajal võimalikult soojad ja lahedad olema.

Külmarafud jääwad tõusmata, kui külmanäpistatud kohta ühtelugu külma weega pestakse. Rauaseisunud rakkusid tuleb piiritusega õeruda, wõi neile määratakse kollodiumi peale, järgmine kord ikka siis, kui eelmine on angunud. Külmaõetud liiget peab sage-daste külma weega pesema, mille tagajärjel ta kõwemaks läheb ja talwel enam nii wäga külma ei karda. Warwastele tulewad külmarafud seda hõlpsamine, mida enam saapad pigistawad.

Külmawõtmine. Minult nõrgad isikud ja suured jowditud wõiwad külmetuse warjusurnas furnuks jääda, wõltsi rawitusega tuleb aga surm ka tugewatel. Niisugused warjusurnud tulewad külmas ruumis ettewaatlikult maha panna, jää wõi jula lumega õeruda ja kui võimalik, külma wee wanni panna. Estimeste elumärkide järel (südametuksumise kuulmine kõrwa külge pannes) tuleb wett pikkamisi soojendada, õnnetuma nina all salmiaki-waimu hoida ja keha piiritusega õeruda. Toibumise järel wõib sooja kohwi anda. Kui üffitud liikmed on külmos tuimaks jäänud, siis ei tohi mitte sooja kohta minna, waid peab külmetanud liikmeid külmas õeruma. Wäga ärafülmanud liikmeid peab, kui põletik sisse lööb, ära lõigatama. — Külmarakkusid tuleb wajeline lapiga katta. Sage külma-weega pesemine teelab rakkude tekkimist. Kord külmanud liikmed on edaspidi hellamad külma wastu ja peab neid hoolega hoidma.

Külmõtöbi (halli-õit, malaria) tuleb harilikelt soomaades ette, kus haiguseidud, malaria-parasitid, maapinna ligidal heljuwad. Ülemistel majatõradel elutjewad inimesed ei jää nii kergeste külma-tõbesse. Külmal-tõbel käiwad teatawaste kanged külmawärinad ja selle järel palawiku hood, kuna wahaeagadel midagi häda ei tunta. Keha soojus alaneb ja kerkib ühtlaselt, nii et soojuse numbrite üleskirjutamijest juba külmatõbe tulekut wõib ette kuulutada. Haiguse ärahoidmijeks tuleb õhtul aken kinni hoida ja jalad soojas pidada. Peab tugewaste sööma ja musta kohwi jooma. Rahwalik abinõu, jooksmine, teeb ennem kahju kui kasu. Külmawärina ajal tuleb haige

finni katta, talle musta kohwi või theed juua anda; palawifu puhul on hea hapukat limonadi juua. Enne külmahoos tulekut pool grammi soolahapu chinini sisse wõttes on haiguseloo algusest palju lühem. Ülepea on chinin ainjaks külmatõbewastajeks rohuts.

Küünepära-uss on küünepära põletiku rahwalik nimetus. Häda tuleb alalisest äritamisest, näituseks pesunaistel, sifilisi põdejatel j. m. Sagedaste on küünepära-uss küünte hooletusesse jätmise tagajärg. Et häda ära hoida, tuleb küünepära nahka pesemise järel ettevaatlikult natuke tagasi liikata. Naha kiskud tulewad terawa noa või kääridega ära lõigata. Wärsket põletikku võib sellega tagasi ajada, et külm tinatöö ümbril peale pannakse. Wananenud põletiku juures on tihti lõikamist tarwis.

Laha on mehanikalit abinõu, millega harilikult seisust wäljaläinud kehaoja wälja sirutatakse, nagu näituseks liikme murdumist, nikastust jne. Ka looduse wiga võib mõnikord lahaga sirutada. Wanast tehti laha puust, nüüd aga riidest ja gipsist, ning selle walmistamine on asjatundja arsti asi.

Langetõbi on iseäraline kange kramp, mis hiljem tõblemise ja näo punetusega käib. Langetõbe päris põhjust ei tunta mitte. Mahakukkunud langetõbine lastagu rahulikult maas olla ja waadatagu, et ta enesele seal wiga ei tee; ta võib riideid lõdwendada ja wahu ära pühkida, aga raplewaid liikmeid ei või finni hoida. Langetõbiste laste waimu ei või wäsitada, neid peab aga hea toidu, värskete õhu, ujumise ja turnimisega karastama. Kramp läheb 5 kuni 10 minutiga mööda, ta wõib aga tagasi tulla. Kui näha, et mõni juhtumine haigetele toob, siis peab niisuguse juhtumise kordumise eest hoidma. Riidetud rohud rahwa seas kui ka ajalehtedes ei suuda langetõbe mitte parandada. Lastel tuleb ka kergemat laadi langetõbe ette, mis nõrga tõblemise järel warsti kaob. Niisugusid lapsi peab ülemal nimetatud wiisil karastama ja neile kõik erutawad joogid: alkohol, kohwi, tee ära keelutama.

Laste lahjenemine tuleb kõige nende asjaolude tagajärjel ette, mis seedimist alaliselt takistawad ja mille põhjusti puudulises werejagamises, sündimise nõrkuses (enneaegsed kalsitud), puudulises toitmisel, seedimise organide haiguses (kruuagaegne kõhu lahtiolek) jne. otsida võib. Alles nende selgestegemisega võib iseäraliselt lahjenemise arstimisest juttu olla. Üleüldiselt tuleb hoolitseda sündsa toitumise eest (emariind, amme imetus, häda korral hämatogen, Rusele lastejahu hea piim), siis piinliku puhtuse eest (sage pesemine ja pesuwahetus) kui ka värskete õhu, päikesepaistelise, hästi tuulutatud toa eest. Toas

ei tohi pesu seista ega tuba kuiwatuseruumiks teha! Need on imewa lapsje rawitsemise peatingimised.

Laste toitmine. Midagi ei ole lapsje loomuliku toidu—ema rinna — kohane. Wõib ka amme wõtta, kes aga ise terve ja kelle laps imetawa lapsjega wõimalikult ühewanune peab olema. Kus imewa lapsje toitmine omelt ette peab wõetama, seal peab see toit lapsje esimesel kuul kase jao weega lahjendatud puhas piim olema, millele iga 50 grammi kohta noa otsatäis piimajuhkurt tuleb panna. Iga nädalas lisatagu 35 grammi juurde, kuni see kuus korda 150 grammini on tõusnud. Kuuendal wõi seitsmendal kuul wõib ühe osa piima asemel ka kunstlisi toiduaineid wõtta, waremalt aga mitte, sest et kõigi nende toidu hulgas muutmata tähtlist leidub, mida lapsje kõht enne 5 kuud seedida ei juuda. Toit peab 30—32° C. soe olema. Imetamiseriistad tulewad enne tarwitust puhtaks pesta ja tolmuni ning mustuse eest hoida. Piima steriliseerimise wastu on uuemal ajal waidlema hakatud, siiski ei ole see küsimus otsustatud. Kellel terve lehma puhas piima käepärast on, jellel pole steriliseerimisest wõi piimakeetmisest lugu. Kui muude loomade piima tarwitada tahetasse, wõi kui lapsje kõht lahti läheb, siis peab arsti nõu küsitama.

Leetrid (leeted) on külgehakkaw haigus, mis enamaste lastel täib, palawiku, walgusekarmist ja hingamise organide katarrhi toob, mille järel tuklast ja meelekohtadest hakates punakad-kollased kupud naha peale lööwad, kuna enne seda 3—5 päewa isupuudus, peawalu ja paha tundmus on olnud. Duppude wäljalöömisega läheb niiste nahl kuiwaks, kõha kaob ära, kuna raskematel kordadel kopsupõletik tuleb. Enamaste juba kolmandal päewal hakkawad kupud lahwatama, häda jääb vähemaks ja nahl hakkab kestama. Sissewõtmise rohtu leetrite wastu ei ole olemas. Haiget tuleb rahul hoida 20° C. soojuses ja walgust ära warjata ning tuba tihti tuulutada. Joogiks olgu limonad ehk lahja wiljajook, jõögid tangu wõi marjasupid; wõib ka lahja liha anda. Woodi- ja seljapesu tuleb sage-daste wahetada, kaja ja nägu iga päew jaheda weega pesta. Palawiku lõppemise järel wõib haiget puhta õhu kätte wiia, aga seal peab teda külmetamise eest hoidma.

Liigliha. Haawade sisse kaswab jagedaste uusi lihaosajid mis mõnitord üle haawa awause wälja punnitawad. Vihtinimesjed kardawad liigliha asjata. Arstil on kerge asi liigliha ära kaotada. Ka ise wõib liigliha wähendada, kui jellele maarjajää tuhka peale riputatasse.

Viikme asemelt äraminek. Kui kaks wastamisiäimwat kondiotja asemelt ära lähewad, siis jännib äkiline walu ja liiget ei

saa endist wiisi liigutada. Arsti tulekuni tuleb liikme kohal külmi mähkleid pidada, et liikme koht mitte ülesse ei paistetaks, mis asjatundlikku ajemelepanekut taitstab või võimataks teeb. Oskamata tagasiwenitamiste eest peab hoidma. Kellel liige asemelt ära olnud, hoidku seda liiget hoolikamini, sest et teistfordne asemelt äraminet hõlpsamine tuleb.

Liikmejookswa on enamaste noorematel inimestel juhtum palawikuline haigus, mis bakteriate fissiminekuust tuleb, mis esmalt ühes ja pärast teistes liikmetes algab. Selle juures juhtub kõige kõrgemat kehajoojust, (42—44° C.). Kardetawaks läheb see haigus siis, kui ta jüdame-lehe või peaju-naha külge lööb. — Rawitsemine on arsti asi; määratakse harilikelt salitsil-haput, aga kui see kõrwad kumise paneb, aspirini, phenacetini j. m. Haigeid liikmeid tuleb õli ja mesotani seguga määrida. Kui paranemine on alanud, siis on soojas wees suplemine ja liikmete õerumine suureks kasuks.

Lufsumiseks nimetatakse hookepa iseeneest käiwat kõwat hingetõmbamist, mis iseeneest ära kaob, aga ka hingamise kinnipidamisega ja aewastusele ajamisega ära võib kaotada. Kui häda alaliseks kipub jääma, siis nõuab ta arstiabi. Rihne lufsumine tuleb sagedaste külmast joogist ja jõögist; tema päris põhjus ei ole aga teada.

Luu jookswa. See hookepa walutegew häda tuleb toiduolluste äratarwitamise puudusest ja rohkest alkoholi tarwitamisest kinnises õhus, mille puhul kusehapu were sisse koguneb ja luujookswat sünnitab. See kusehapu, mis harilikelt ka neerudele waluhoo- guksid toob, koguneb peaaesjalikult sõrmedesse ja warwastesse ning mujale kondistesse kohtadesse. — Selle haiguse äraajamiseks on tarwis toidukorraldust, alkoholi mahajätmist ja liigutust wabas õhus, näituseks rattasõitmist ja turnimist. Alkoholiliste mineralwete tarwitamine on soovitatav, aga kes supelus-ajutuseksse minna ei saa, võib ise enesele head luujookswa wett valmistada. Toobi wee kohta tuleb panna 2 grammi soodat, 1 gramm florlitbioni ja siis ettewaatlikult 10 tilka soolahaput (saltserit). Pudel tuleb, kui wedelik kihisenud, koriga hästi kinni panna. Üle kolme päewa ei või seda wett hoida. Paistetanud liikmeid peab wati sisse mähkima ja pehme ajeme peal hoidma.

Luumurdmine. Kui liikme seisuford muutub ja teda liigutada ei saa, siis on luumurdunud. Haige tuleb ettewaatlikult kantawale ajemele panna ja katkenud liige paljaks wõtta, selle juures aga hoolitseda, et kondiotsid liikudes uusi wigastusi ei tee. Et katkenud koht paistetama ei hakkaks, tuleb seal peal ühtelugu külmi kätteid wahetada, sest juure paistetuse juures ei leia arst katkenud kohta ülesse. Kui-

sama tuleb laho sidumise jaoks linaseid rätikuid, villaseid sidemeid j. m. arstile valmis panna ning aset nii seada, et igast küljest selle ligi peaseb.

Luupainaja. See hingelduse- ja hirmuhäda, mis magades ja poolärkvel olles rinda kitsendava surumisega ette tuleb, juhtub enamaste niisugustel inimestel, kes alumise kehiosa wererohkust ja ummukust põewad, aga ka niisugustele, keda mingi iseäraline juhtumine on nõrgendanud. Luupainaja hoog kestab mõnest minutist kuni 2—3 tunnini. Kus raske luupainaja hood sagedaste ette tulewad, seal peab haigewalwaja katsuma haiget teisele küljele keerata, ilma et teda ülesse ärataks. Kui haige ise juudab oma padja ära lükata, siis on ta ärkamisega luupainajast peasnud. Igatahes tuleb hoolitseda, et niisugustel inimestel kõht korras on ja mitte liig kõwa (külma-wee klistiri lastmisega), kuna nad rohkesti wett peawad jooma; siis ei tohi nad seljali magada, ega wõi nende peaalune wäga madal olla.

Läkastus tuleb sellest, kui hingeldõõri sisse midagi juhtub ja kõhaga mitte wälja ei tule. Ta sünnitab lastel hingeldamist, kõrisemist, näost siniseks minemist ja külma higi; siis peab katsuma last nii ruttu kui võimalik oksle ajada, et eraldatud wedelik wälja tuleb; siis peab iffagi weel arstiabi otsima.

Läkastusekõha. Enamaste lastel juhtub krampline kõha, mis pealt näha lihtja katarrhina algab, teisel järgul aga kurnawaks läkastusekõhaks muutub, mille hoogusid päewas 20—40 käib. Esimene järk kestab 8 päewa, teine 3—4 nädalat, ja wiimaks weel katarrhiline kõha niisama kaua. Kus ta külgehakkawa haigusena ette tuleb, peab lapsi hakatuse eest hoidma, neid palju puhtas õhus liikuda lastma ja neile tugewat toitu andma. Ka läkastusekõha põedes peawad lapsed, kui ilm külm ei ole, rohkesti wäljas käia wõima. Kõha hoo puhul tuleb haige pead ülewal hoida ja sikket lima suust ära kaõida. Üksinda on läkastusekõha ainult õige nõrkadele lastele kardetaw, aga temal käib sagedaste kopsupõletik kaasas.

Magu hoitakse sellega rikkumata, kui teda liia söögi ega jooki-ga, nimelt alkohooliliste jookidega, ei koormata, kõwa toit hästi läbi näritakse, midagi liig palawalt alla ei neelata, kõhtu külmetamise eest hoitakse ja kitsaste riietega kõhtu ei pigistata. Maohaigusjed nõuawad kõil arstiabi.

Mao-katarrh on sagedaste liia söömise ja joomise tagajär-jeks, wõib aga ka külmetamisest ja jää allaneelamisest tulla. See on wäga wisa ilanaha põletik, millel ijupuudus, põõritus, oksendus ja kõhu lahtiolek kaasas käiwad. Selle haiguse puhul peab wõi-

malikult wähe sööma, kuid mitte raswast ja äritawat toitu; sööt olgu ennem jahe kui kuum, wäljast tuleb kõhtu watiga soojendada.

Mao-kramp, laua kokkufistuw ja seljani ulataw häda, tuleb enamaste werewaestele naistele. Tema põhjusel on sagedaste emakahädad. Kramp käib tühja kõhu puhul; natukene toitu wõttes ja kõhu triikides annab ta järele. Kui haiguse põhjus teada, siis on arstimine hõlbus. Soowitaw on selle puhul taimetoit ja piim, niisama kõhusoojendamine rätikutega ja sinepiplaastri pealepanemine. Riidetatse ka jooja browans-õli sisewõtmist.

Mineustus on peaaegu tegewuse ajutine seisumajäämine ühes tundmuste kaotamisega. — Mineustus wõib üsna ilma etteaimduseta tulla, kus inimene punetawa näoga wõi ka kahwatumalt maha kukub. Haiget tuleb kõige pealt hädasaamise eest hoida ja teda pikali asendada — kui nägu punetab, pea ülespoole; kui kahwatanud on, siis madalamale, kaela ja rinna ümberit tulewad riided lahti wõtta, nägu ja rinda külma weega pritsida. Kui pea palaw on, tuleb külm mähke pähe panna. Kanged haisurohud ei ole minestuse wastu head. Kui kange minestuse puhul hingamine ära kaob, tuleb kiireste arst kutsuma.

Mädanemine on see, kui teatud teha ollused wedelikuks ära lagunewad. Enamaste jääb mädanemise kohale arm järele. Kui mäda wedel on ja pahaste haigeb, siis on häda kardetaw. Seda tuleb ükslugu 1-protsendilise karboliweega ära pesta ja ikka uus wati-mähke peale panna. Paks, walge ja wäheise haisuga mäda ei ole kardetaw, aga ära peab sellegi kasima ja kohta niijamati 1-pr. karboliweega pesema. Et mädanemine inimest kurnab, siis peab toit tugew olema. Haige pesu olgu puhas, tuba tuulutatud.

Mädapaise on ruttu wõi pikkamisi kaswaw walus kühm pehmes lihas, mille sees pärast tufsumist tunda on, kui paise juba mädaneb. Paiset wõib wäljaimemisega kaswamast keelata, kuna mädanemise talistusega raskeid, isegi surmawaid haigusi wõib ette tulla. Et paiset walmimisele kiirustada, taetatse seda niiske haudega finni (kastetud kliid). Wäikeste paijete puhul aitab juba see, kui seebiplaastrit peale pannakse. Kui walus koht lahti on läinud, siis tuleb mäda kerge ärajooksimise eest hoolitseda. Haige koht tuleb wõimalikult puhas hoida ja sagedaste puhita weega loputada, milles ühe liitri kohta 8 grammi jaliitilhaput on ära sulatatud. Sagedaste teeb õigel ajal paise lahtilõikamine walule otja.

Naba sündinud lastel. — Peale nabapaela kaitsilõikamise tuleb küljesolew tükk pehme linaseriide sisse mähitult ülespidi asendada, kus ta 4—8 päewa pärast ise ära tuleb.

Nahahaiguste juures tehtatse wahet palawiku liste (leetrid,

šharlat jne.) ja turitöbeliste (sifilis) hakatuste wahel. — Naha peale wõivad ka iseäralised kupufesed tõusta, mille seesi wedelik wälja tuleb wõi ära kuiwab (eksema). Niisugune nahahaigus on wisa paranema. Awitawad supeluse-arsttimised, tõrwa- ja karboli feebiga pesemine, karbol- ja lanonil-salm. Uuemal ajal on selleks Zinjeni walgusega-arsttimise wiis üles leitud, mis hästi on õnnestunud.

Naha kestimine tuleb pärast paistetuse alanemist ja palawikuliste nahahaiguste järel (leetrid, šharlat, eliting) ette ja seda wõib edendada soojawee supelusega, 32—33 kraadi C. Supeluse ruum peab 23—24 kraadi C. soe olema, et poolhaige inimese ärakülmetamist ei juhtuks. — Kurnawate haiguste (näit. kopsutiifituse) puhul õrutakse lanolin-kreemiga. Peanaha kestimine, mis juukste äratuleku eel käib, kaob wähemaks, kui juukste kohta alguses sage-daste, pärast harwemine, leige wee ja tõrwafeebiga wõi karbolifeebiga pestakse. Pärast juukste kuiwatamist wõib natukene üheprotsendilist karboliwett pähe ilgutada ja siis juukseid harwa kammiga weel läbi jügeda.

Naha sügelemine. Peale selle sügelemise, mida elukad teewad, wõi mis nahahaigustest tuleb, on weel iseäraline naha-sügelemise haigus olemas, kus hirse-iva juurused kupufesed naha peale lõowad, mis katti kraatsides üheks kárnapladaiks muutuvad. Reed kupud, mis enamaste käte ja jalgade küljes ette tulewad, kaowad warsti ära, kui neid nastal-jalwiga määritakse. Sügelemise haigus ei ole kardetaw, siiski kurnab ta inimest sellega wäga, et õõsel magada ei lasje. — Naha sügelemine käib ka seedimise takistuse, nõgese-tõbe, kollatõbe, juhkrutõbe j. m. kaajas, mis kõit arstiabi nõuawad.

Nerwid on peaaugst ja selgrooüdist wäljaminewad peened kiutesed, mis esmalt salga kaupa koos jooksewad, siis aga endid eraldawad, kuni wiimaks igauks mitmekordse filmusega lõpeb. Remad wiiwad tahtmisemõju musklistesse ja toowad sealt tundmuseawaldused tagasi.

Nerwipalawik. Selle nimega nimetab lihtrahwas tüüfust mille mõjul soolikas paised sünniwad. Haiguse kaajas käib esmalt kergem, siis kange palawik (42° C. ja enamgi), kuna heal puhul 2½ nädala pärast terweksjaamist loota on. Haigus algab peawaluga, wäsimusega jne., aga arsti ei tunne igatord hakatuses haigust ära. Sellepärast lasku haige niisugusel korral woodis rahul olla, antiagu talle ainult wedelat toitu, buljongi ja piima. Kui ilm paha ei ole ja haige ei kõhi, wõib aina lahti hoida. Nerwilise oleku kõige kangelmal puhul, kui haige jampsib, ei tohi teda mitte ilma wahita jätta. — Kõht peab alati tarwiliselt lahti olema ja kui ta seda ei

ole, peab klišiiri lastama. Ülesse tõusta tohib haige alles siis, kui kolmel õhtul järgemööda werejoojus on harilik olnud. Palaviku ajal aratunud juuksed kasvavad terveks jaades jälle uueste.

Nifastuseks nimetatakse juhtumist, kui löögi, kufumise või rohke liigutamise järel liikme kohal sooned wiga on saanud, ilma et liige ajemelt ära oleks läinud. Nifastusest tekkinud valu kaob liiget paigal hoides ära, tuleb aga liigutades tagasi. Wahest hakkab haige koht paistetama, wahest tungib veri naha alla. Kerge nifastus paraneb iseenejst, raste nifastus võib nädalate ja kuude kaupa kesta ja liikme-põletiku tuua. Ka kõige tergema nifastuse puhul tuleb esmalt liiget rahul hoida ja külma mähet peale panna. Kui paistetus juba alaneb, võib kohta piiritusega õeruda.

Nina werejooks tuleb nina peale löömisest, on aga wahest mõne sifemise haiguse märgiks. Lihtsa werejooksu puhul tuleb külma wett või lahja äädikawett ninasse tõmmata, ninaselga väljaspoolt jahutada, rauakloridiga nina seest loputada, või lahja äädikawee sisse kastetud puuwilla topid ninaaукude ette panna. Pea tuleb pigut tagasi hoida. Kange werejooks nõuab arstiabi.

Nohu (sulg) on nina ilanaha katarriline põletik, mille puhul aina aewastama ajab, pea walutab ja kerge palawik käib. Neg-ajalt käiw nohu limase väljahaittega on wisa ära parandada. Lihtsa nohu puhul tulewad jalad kuivad hoida, iga päew leiget joolast wett ninasse tõmmata ja warsti sauna minna. Kiidendum nohurohud ei awalda õieti mingit mõju. Kes oma keha tarwiliselt karastab ja muidu suurema külmetamise eest hoiab, ei tarvitse nohu karta.

Nohupalawik — waata influentza.

Nurgawoodi-palawik. Sellest saadit kui arstid ja ämma-prouad desinfectseeritud lättega talitawad, on see kardetatud haigus, mis teatud bakteriate sissepeajemisest tuleb, haruldaseks jäänud. Haigus tuleb kange palawikuga ning raskemal korral järgneb talle kõhunaha või südamepauna põletik. Grainimene ärgu seal mingit abi andma hakata, waid arst kutsutagu nii ruttu kui võimalik, sest arstilgi läheb harwaste korda nurganaist palawikust peasta. Et jeda haigust ei juhtuks, tuleb sünnitusekorral arsti ehk ämma-proua nõu küsida.

Nõelamine. Kui mesilane, putukas j. m. on nõelanud, siis tuleb nõelamiskohhta hästi pigistada, et sissejäänud nõel wälja tuleks ning osalt ka kihwtiollus. Siis tuleb kohhta salmiaki-waimuga õeruda, weel parem aga bor-landolini salwi peale panna, mis walu wähen dab ja paistetust ei lasse tõusta. Kui neid roh-

tusid täepärast pole, tuleb puhast kartulitüki külma märja lapiga peale siduda.

Nõgesetõbi, punakad korratumad tipud naha peal, tuleb naha äritamisest putukate piste, nõgese kõrvetuse jne. läbi, mõnel inimesel ka maafikate, juustu ja seente söömisest. Wabest kaob nõgesetõbi warsti, teinekord kestab see nädalaid. Naha sügelemise wastu tarwitatakse pesemist äädilaga wõi sidronimahlagaga, siis hoitakse kõht korras, ei magata liig soojas woosis. Wärsid ja liha, toidud ei ole sel ajal head.

"Odraiwa" silma-lau wäikene põletik, paraneb iseene-
sest. Kui aga paistetust wäga rohke on, tuleb niiske, soe kate silma peal pidada. Et see põletik ühelt ripsmekarwa paigalt teisele edasi ei wõiks minna, on hea lau-äärt salitsil-salwiga määrida.

Ohatus. See on nahahaigus, kus alguses tihedad rakute-
sed kõrwu seisawad, mille sees olew wedelik warsti mädaseks läheb ja siis ühte minnes ruttu ära kuivab. Sellest tulewad mitmenäo-
lised ja mitmesuguse paksusega kärnad. Seda nahawiga, millest kust suurt hädaohtu karta ei ole, tuleb kõige rohkem laste näo peal ja kõrwade küljes ette, mille põhjuseks niisked ja pimedad korterid ja korratu toitmine on. Kuivab kärnad tulewad leige kii-weega soetades ära pesta ja siis nahka lanolin-kreemiga määrida, millele üks protsent karbolihaput jekka on pandud. Wisamatel kordadel tuleb kreemi asemel karboli-õli wõtta, millele aga niijama palju puhast, wärsket oliwi-õli hulka on segatud. Muudugi tulewad ka haiguse põhjused kõrwale heita. Kui ohatus pähe juhtub, siis sünnib nõndanimetatud peakärn. Selle puhul tulewad juuksed ära lõigata ja neidsamu abinõusid tarwitada. Wõib ka peakärna kohtasid iga päew kats korda walge prättsipitadi-salwiga õeruda.

Oksenduseks nimetatakse kõhu tühjendamist suur kaudu, millel enamaste rõhitus wõi peapõõritus eel käib. Kui inimene tukkumise wõi peahoobi järel oksendab, siis on see peajuu põrutuse märgiks, mis rutulist arstiabi nõuab. Oksendus rastejalgsuse algusel ei ole haigus. Niijama see, mis liig täie kõhuga kõha hoo puhul tuleb. Aga oksendamine sünnib maotatarri, maotrambi, maowähi (treebfi), kõhunaha põletiku ja paljude kihwtituste puhul. Pikalist oksendust waigistatakse jäätüki allaneelamisega. — Kui imew laps joomise peale oksendab, siis tuleb teda ettewaatlikult jellejamas seisukorras, nagu ta juues oli, ajemele panna, kus ta harilikelt warsti magama uinub.

Oksenduse-rohi. Kui tarwis on kõhtu kiireste tühjendada, kas liia täitmise, lämmatuse, disteritise wõi kihwtituse puhul — mitte aga ilalgi siis, kui kihwtitus põletawate hapudega sündis — siis

wõib ofsendamist sellega sünnitada, et puuõli sisse kastetud süle ladwaga kurgus kõdistatakse. Kui see ei aita, tuleb 1 lood wõib tassi täie tulise wee sees ära sulatada ja seda juua. — Rohukauplustest on „ofsenduse wiina“ saada. Antakse esmalt pool tassi piima ja wiie minuti pärast lusika täis ofsenduse wiina. Veel kangemaid ofsenduse-rohtusid wõib ainult arsti määrusel tarwitada.

Paelus tuleb inimese kehas jealaha sees olewasi „tangust“, mis wäheste praadimisega oli elusse jäänud; ta wõib aga muudest loomadest, nimelt loerast, külge hakata. Ta kaswab kuni kümne arsfina pikkuseks. Paelussi seesolemise harilikeks märkideks on: kahwatanud nägu, paha tundmus all kehas ja peapööritus. Kõige kindlam märk on aga see, kui mõned lülid wäljaseitega wälja on tulnud. Kui mitu päewa järgemööda hommikul ja õhtul äädika ja sibulaga on heringat söödnud ja selle peale pool lusika täit riisfinuse õli sisse wõetud, siis tuleb paelus wälja. Sedajama teewad ka kõrwirja seemned ja kussjo-õite teedis. Apretides on „Solitania“ nime all walmistatud paelussi-rohi saadawal. Wäljaminek on siis õnnestanud, kui elufa pea ühtlasi ka wälja on tulnud.

Paha hingeõhk, mis kõhust arwatakse tulewat, tuleb suu- ja ninakoopasse jäänud jätistest, enamaste aga katkistes hammastes leiduwatest toiduriismetest. Katkised hambaid peab iga sööma järel harjaga puhastatama. Peale selle peab iga päew suud hüperman-ganhapu kali punase sulatituga loputama. Siiparmüüdi weega suud loputades kaob paha hais wähemaks, aga see ei kaota haisu sünnitust.

Palawik ei ole ilalgi iteiseisaw haigus, waid teiste, enamaste itsemiste haiguste tundemärk, mis ennast kehasoojuse kerkimise ja ja weretufsumise kiirenemisega awaldab. Korralik kehasoojus on 37° Celsiuse ($28,6^{\circ}$ Reaumuri) järele, ja see wõib eelkäänud külma-wärina järel kuni 41° C. (ligi 30° R.) kerkida. Ilma palawikuta tulew haigus ei ole enamaste mitte kardetaw, haiget wõib aga siis alles termeks tunnistada, kui tema weresoojus kolmel õhtul järe-mööda korralik on olnud. Weresoojuse mõetmist toimetatakse hommiku kell 8 ja õhtu kell 6 ajal. — Palawik kerkib harwaste üle 41° C. — Kes palawikku kannatab, wõib ainult kerget woiu süüa (suppi) ja jedagi ei wõi temale palju peale sundida. Wett ja wiljajooki wõib ta juua nii palju kui tahab. Rohwi, theed ja alkoholi muidugi mitte. Nutuline weretufsumine ja hingamine ei ole wäga tähele pandawad. Hommitused ja õhtused weresoojuse numbrid tulewad üles kirjutada, et nendest haiguse käiku wõib näha. Riisugusest numbritereast wõib arst tõsist haigustki ära tunda.

Pasanduse-tõbi — waata diarrhoe.

Peaaju pehmendus on juhtumine, kus weri joontest wälja

imbib ja peaaaju punakaks pudruks teeb. Aga raswa segu pärast võib aju ka kollane või walge olla. Peaaaju pehmendus on rabanduse sarnane haigus, muud kui et ta pikkamisi tuleb. Haiguse tunnemärgid on wigastuse laiuse järel väga mitmesugused, alati tuleb aga selle puhul ette liikmete nõrkemist, silmade tumestust, rääkimise võimu, mälestuse jne. kaotust. Wahel hakkawad ka liikmed wärisema, kuni surm tuleb. Peaaaju pehmendus, kui see juba täies hoos, ei saa enam parandada. Arst võib neid haigusi kaotada, mis peaaaju pehmendus oma järel toowad, nimelt südame- ja wesejoonte haigusi. Iga vähemagi rabanduselöögi järel peab kanged joogid ja erutawad rohud maha jätma, kehalise waewa ja meelteliigutuse eest hoidma. Kanakestwa peaaaju pehmenduse tagajärjel jääb haige päris nõdrameelses.

Peakärna sünnitawad n. n. kiudseened. Haigus on külge-hakkaw ja väga wiisa parandada. Pähe tekitab auguline korp, juuksed kaowad pika aja jooksul ära. Haige peab jägedaste suplema ja palja peaga puhta õhu kkes olema. Kärnad tulewad sooja õliga pehmeks teha ja ettevaatlikult ära wõtta ühes juuksekarwadega, mis nende sees on. Haige koht tuleb siis määrdeesebiga sisse määrida ja üheprotsendilise sulbimati-julatiifuga ära pesta. Haige kannibid, pühkerättid jne. ei wõi teised tarwitada. Arstiline nõuab suurt wiisadust.

Pealuu katkestus. Rahetjast tüfist sakiliste äärtega wass-tamisi koosseisaw pealuu võib kukkumise, löögi või rõhumisega kergeste katki minna, peaaaju peale litsuda ning werd peaaajusse tungida lasta. Kui inimene peawigastuse pärast uimane on, peab talle külma mähtme pähe panema ja arsti kutsuma.

Peawalu on ikka ainult mõnesuguste haiguste märgiks; kahjuks ei ole tema põhjusi igatord selgeste tunda. Ühe külje poolt hooakaupa walutades on peawalu n. n. migrän, mis pimedas ruumis rahul olles väheneb. Ka võib selle wastu antipurini, kofeiini j. m. sisse wõtta, kuna wäljaspidi migräni-tihwti tarwitatakse. Werewaesed peawad hästi sööma ja palju päikesepaistel olema. Kui pea palaw on ja punetab, siis tuleb pikali olles pead kõrgele asendada, külma mähet otja ette ja sinepiplaastrit kulasse panna. Kui koht rikkis on, siis toowad ofsendus ja kõhu lahtitegemine kergendust. Sifilisi kaugas käib peawalu otja ees, mille puhul pead soojas peab hoidma. Wanadel inimestel walutab pea wesejoonte lubjastuse pärast. Nagu sellest näha, on peawaluhai-gusi mõndagi, nii et kängema walu puhul ikka arsti arwamist peab küsitama.

Pigistus. Kõngem pigistus, kus nahk terweks jääb, aga

liha ära rõhutatud, nõuab arsti abi. Kergem pigistus paraneb iseenejst, kui seal külm mähe peal peetakse ja pärast kohta piiritusega õerutakse.

Piimapalawik, mis nurganaistel harilikult kolmandal päewal pärast lapsesünnitamist tuleb, ei ole mitte, nagu tihti arwatakse, loomulik nähtus, waid on haigus. Kui kehajoogus üle poole kraadi ei ole kerkinud, siis pole haigus tähelepandaw; kui aga palawik terve kraadi wõi weel rohkem on tõusnud, siis on hädal muud põhjusi ja on tarwis kiireste arsti kutjuda. Haiget peab wõimalikult rahul hoidma, ja kui häda kaugemal ei olnud kui piimarahudes, siis lohtub ta warsti.

Pikselöögi warjusurm. Piksest rabatud inimene tuleb jahedasje kohta wiia, keha paljaks wõita ja külma weega õeruda ning pähe külm mähe panna. Ühtlasi tuleb tal haigurohtu nina all hoida ja kunstlist hingamist teha katsjuda. Kui juba elumärksid näha on, tuleb talle kohwi ehk muud erutawat jooki anda.

Woodud isit jureb harilikult paari minutiiga, aga ometi wõib õigel filmapilgul üleswoodut peasta. Mõõri fatti lõigates peab ette waatama, et õunetu kuktudes wiga ei saa. Ta tuleb pikali panna ja käsa kordamõbda üle pea ja rinnale käänates kunstlist hingamist teha. Rinda wõib külma weega priistida ja jalaalusid harjaga sügada. Mõni ärkab alles poole tunni pärast elule.

Polipid. Mõnda nimetatakse ilanahkade peale, enamaste ninasje kaswanud liigliha kühmusid, mis selle järele, kus kohas nad on, kardetakse wõiwad minna. Neid wõib ainult arstlise lõikamisega ära kaotada.

Prillid. Prillide mõju ja waliku kohta olgu järgmist üteldud: kaugel nägemisega inimesel murravad lähedate asjade walguje kiired filmas nõnda, et nende pilt alles filma wõrgunaha taga sünnib; lühikesega nägemisega inimestel on lugu ümber pöördud: kaugete asjade pilt sünnib filmas juba eespool wõrgunahka. Mõlemaid korratusi wõib klaasidetarwitamisega ära kaotada, esimesel puhul kumajate, teisel — õeniatega klaasidega. Nende murdmise tugewust wõib kõige paremine optikariistaga katsjuda, mis igas paremas prillikaupluses leidub, mille sisse õsija waatab ja mida edasi-tagasi wõib keerata, kuni ta waadatawat asja selgeste näitab. Näandajate pudukauplejate käest saab harwaste kohased prillid. Ikka tuleb prillid pisut nõrgemaid wõtta kui filmad nõuakõiwad, sest et siis filmad paranewad ja prillid hiljem tarwis ei lähegi. Silmadele, mis kaitseprillid tarwitawad, on suitsukarwa hallid klaasid kõige kohasemad. Prillid ei pea mitte sagedaste ära wõtma ja tagasi panema, sest et

see filmadele kahju teeb. Niisama ei wõi kirjutamise, lugemise, peene töö j. m. juures prillisid ära wõtta ja jälle ette panna.

Puhutus. Peale tuuletõbe, mis püraoolika ükslugu gaasi täis ajab ja kõhunaha ning soolika põletiku wõib sünnitada, kui aegjaste abi ei otfita, ajawad mõnesugused gaasilised joogid, iseäranis õlut, siis moosid, kaunawijjad, kapsad, nairid jne. kõhu täis. Suurt gaasitõugu ei pea mitte kaua finni hoitama, sest et niisugune finnipidamine peawalu, hingeldust, rööriust jne. wõib tekitada. Kaamel- ja anisi-thee joomine wähendab märksa puhutust kõhus.

Puuetusetõbi on kerge lastehaigus, mida hõlpsaste leetritega wõib ära wahetada. Mitmepäewase haiglase oleku järel tekkivad sügelewad supud esmalt näosse, pärast keha peale, kuna keha joojus ühe kraadi wõrra kerkib. Paari päewa pärast kaowad supud naha festamisega ära. Haigeid peab tõmbawa tuule eest hoidma. Riiete ja asjade kaudu hakkab haigus hõlpsaste külge.

Püraoolika wäljatukumine juhtub enamaste lastel kange wäitamise, karjumise wõi kauaje kõhu lahtioleku tagajärjel. Sel puhul tulewad sõrmed puuõlises teha ja punakas punn jälle eitewaatlitult sisse tagasi toppida. Ühilaasi tuleb hoida, et jeda teist forda enam ei juhtuks, sest muidu wõib ka põletik sisse lüüa.

Põletamiseks nimetatakse keha rikkumist tulega wõi kange kuumusega ja jagatakse seda nelja järku: 1) nahatõrwetuse ilma paistetuse ja rakuta; 2) põletik, paistetuse ja wesise sisuga rakud; 3) kange põletik tumedate weriste rakkudega; 4) kehaosa jõespõlemine. — Esimese ja teise järgu põletustel peab katsuma nii ruttu kui wõimalis haiget tohtta kollodiumiga määrada, mis esmalt küll walu teeb, aga rakkusid ei lasse tekkida. Muidu arstitakse külmaga, pistetakse külma wee sisse, pannakse külm mähke, kartuli kaabet j. m. peale. Kui rakud tekkivad, siis peab wäiksemad nendest puutumata jätma, pähllast juuremaid peab aga puhta nõelaga lahti pistma. Rakkude haawade peale tuleb linaseemneõlist ja jahust tehtud tainast panna. Kolmat järku tulehaawad nõuawad õliseid rohtusid; mädanemise puhul peab puhtuse eest hoolitsema. Tulehaawad jätawad armisid järele, mis nahka kofku kisuwad; kui haaw üle liikmekoha kääb, siis peab liiget sirgelt paigal pidama; kui haaw liikme kõwerduse sees on, peab liige pijut kõweras seisma. Walu wähenduseks tuleb külmased mähkeid ja tainaplaastrit peal pidada, lumi karn ära tuleb. Kõige jelle kõrwal wõib nõndanimetatud põletatud haawa jalwi tarwitada; aga iga kord tuleb wana jalw maha pesta, enne kui uut peale pannakse. Palawik, mis põletamise kaajas kääb, nõuab tähelepanemist. Kui puhastatud mähkterest hoolimata tulehaawad

mädanewad, siis peab haigetoas puhta õhu eest muretsema, suwel aga aknad lahti pidama.

Pöletik. Selle nimetuslega tähendatakse kehajojade paiklist ärasuremist. Tehtakse wahet niiste ja külma põletiku wahel, millest esimene kange palawitu ilmumisega tuleb. Peale selle tuntakse wäikseste werefpoonte kattumise wanuse-põletikku, enamaste jalawarwastes. Ka wäline mõju: pigistus, löök, külmetus, põletus jne. võib põletikku sümmitada. Põletik on väga kardetaw häda, mille puhul arsti peab kiireste kutsuma. Grainimene võib ainult sellega ajutiselt häda wähendada, et ta põletiku koha peale külma mähtme paneb. Enamaste võib põletikust ainult arstlise loikamisega peasta.

Pööritus. Peapööritus ekslise liikumise arwamisega, mille juures arusaamine wäheneb, tuleb sagedaste liigutusest (antsimine, tiitumine j. m.), aga ka peaju osade ja keskmise kõrwa haigeksjäämisest, nina silemise paistetusest, rohkest wedelikluse kaotusest, kõhutöbest j. m. Et põhjust palju, siis peab ka arstimine mõnesugune olema. Lihtsate pööritussehoogude wastu aitab hapukas jook või kihilisew pulber. Kui haigel nägu kahwatanud on, tuleb ta üsna pikali panna; kui nägu punetab, pea kõrgemale seada ja kulasse sinepi-plaaster panna. Hiljem tuleb jalgadele sooja wanni teha. Wiisa pöörituse arstimine on arsti asi.

Rabandus ehk „nöiapaut“ on puujades ja seljas ettetulew walu, mis keha keeramiste puhul suuremaks läheb. Seda peetakse jookswa awalduseks, võib aga ka wene ringjooksu talistus olla. Rahuliselt jookas woodis olles kaob häda iseenesest; kadumist kiirustawad kuiwad, soojad hauded haige koha peal ning higistamine.

Rabanduselööf tuleb ühe suurema või mitme wäiksema joone kattumisest, kus wäljajooksnud veri peaju peale rõhub. Selle järele, kus kohas kattetus juhtus, tuleb surm warem või hiljem. Were wäljalungimine peenikestest soontest on wähem kardetaw. Rabanduselööf tuleb keskimestes aastates harwemine, wanadel aga hõlpsaste ette, kellel sooned kõwenemisega abraks oliwad läinud. Rabandus inimest tuleb ettevaatlikult ajemele panna ja pea kõrgemale seada, külm kate pähe panna, muidu temale aga rahu anda. Muudugi peab kiireste arsti kutsuma. Kes rabanduselöögist on terweks saanud, see ei tohi enam alkohoolisi jookisid, kohwi ja theed juua. Rõht olgu arsti poolt määratud rohu abil alati pehmewõitu, et waitamist ette ei uleks.

Rahude paistetus on, maha arwatud werefihwitituse juhtumine, sfroosite kaasnähtuseks, mis juba sündides päritud võib olla, või kehwaast toidust ja niiskest, pimedast korterist võib tulla, iseäranis lapsesõlmes. Selle wastu aitab jahedas wees suplemine,

wärste õht, rammus toit ja puhtus. Liig soojus ei ole hea. Kui rahupaistetud põletikuks lööb, siis tuleb sooja haudega väljamädanemist edendada.

Rakud naha peal. Wanematel halvastetoidetud inimestel, kes pahades tingimistes elavad, aga ka wähest noorematel isikutel ja sündinud lastelgi, tulewad naha peale ernewa suuruised punased plekid, kuhu rakud tekkivad, mille sees wedelik kas ära kuivab või wälja jookseb. Mõnikord paranewad rakud iseenejst ära, wähest tulewad uued nende asemel. Kus nahk rakkudest katti on, tuleb seda salitsilsalwiga määrida. Selle juures peab haiget sagedaste pestama, mitte aga liig sooja weega. Tema tuba tuleb hoolfaste tuulutada ning ihu- ja woodipesu peab alati puhas olema. Peale nende mitte-kardetawate rakkude tuleb ka suuremaid naharakkusid ette, mille wäljalöömise puhul inimene palawikusse jääb.

Rheumatismus on enamaste külmetusest tulew liitmete walu, mille juures muskli liigutus raske on või hoopis ära kaob. Liigutades kasvab walu, triifides wäheneb. Walu on harilikelt õhtul ja külmaga suurem, hommikul ja soojas wähem. Dihiti kargab walu ühest kohast teise. Rheumatismuse pärispõhjust ei ole weel üles leitud. Soowitada on haige liitme soojashoidmist, rahu, rohket weejoomist, higistamist, mis mitu tundi kestab. Ka saunastäimine annab kergendust. Hapusiid ja raskelt seeditawaid toitusid ei või jookswa- (rheumatismuse-) haige süüa.

Rinnanaha põletik. Kui fange külmawärina ja sellele järgnewa palawuse peale äkiline hingeldus ja walu tuleb, mida pealewajutus ja sügaw hingamine weel pahemaks teeb, on rinnanaha põletiku farta, mille märkifid arst lähemalt tunneb. Selle kardetawa haiguse puhul koguneb rinnakasti sisse kopsude juurde hull wett või werist wedelikku, mis kopsu kerkimist keelab. Rinnanaha põletiku korral peab tingimata arsti kutsutama. Grainimene võib ainult selle eest hoolitseda, et haige rahul on ja tema tuba 18—19° C. soe ja õht puhas oleks. Sööki wõtku ta wõimalikult wähe, aga juua võib küllalt, ainult mitte külma jooki. Haige külge tuleb sooja mähtmega kinni katta. Terweks jaades peab ennast iga külmetamise ja äkilise ilmawahetuse eest hoidma.

Rinnarahud. Rinnarahude põletiku puhul, mis wäga hõlbus on tulema, peab haige poole nõnda rätikuga kinni siduma, et see rinda kannab, kuna watti peab tattedks peale panema. Põletiku kadumist iseenejst juhtub harwa, enamaste peab ta wälja mädanema kuna mädanemist niiske, sooja haudega tuleb edendada.

Rinnawalu, pisted rinnus, mis, kui ta oma kohta ei wähetä, rinnanaha põletikust tuleb või, ka jookswast, küljekontide musk-

lite ja jüdamme hädaft. Ka fiin wõib walu sooja mähtmega wähen-
dada, kuni arst kohale on jõudnud. Kergema walu korral wõib fi-
nepi-plaastrit rinna peale panna ja nii kauaks jätta, kui naht pu-
netama hakkab.

Noos — waata eliting.

Rõnged. Wäsimusega, selja ja liitmete waluga, rikked olewa
kõhu ja külmaräina hoogudega tulewad kuuma naha peale, esmalt
filmnäos, pärast mujal, punased täpikesed, mis mõnesuguse suurusega
rafukesteks muutuwad. Siis wõib kehajoojus märkja langeda, aga
10—15 päewa pärast tuleb uueste kange palawik (mädapalawik)
ja nüüd lähewad mädased rafud kárnadeks, mis ära tulles tuttawaid
finakaid rõugearmisid järele jätawad. Riisugune haiguse käik wõib
aga ka keha sees ilanahkadel olla. Hoolimata pandud rõugetest,
peab rõugehaiget waljuste ära eraldatama. Haige olgu jahedas
woodis, toa soojus ei tohi mitte üle 14° R. tõusta. Rõrwaltoas
olgu ifta üks aken lahti. Dfekohest päikest ei wõi haige peale lasta.
Haige pesu wõib wahetada. Kui ta iga päew wäljas ei käi, tuleb
klistiri lasta. Toit olgu kange palawiku ajal lahjem, pärast wõi-
malikult rammus ja wedel. Wastamisi olewa naha wahel (sõrmed,
kubemed jne.) tuleb salitsil-watti panna, et liha kokku ei kaswa.
Tülita sügelemise wastu wõib nahka leige puuõliga määrda. Ette
waadates, et nad mitte ei külmeta, wõiwad rõugehaiged leigeid wan-
nisid wõtta, mille järele neile priesnüttsi wähe tuleb ümber panna.
Selle juures peab aga arst abiks olema. Kárnasid ei tohi mitte ära
kraapida, enne kui nad ise pudenewad. Uuemal ajal soowitatakse
arstimiseks punast walguft, mis armisid ei lastwat tekkida.

Charlat, tuntud palawikuline külgehakkaw lastehaigus, toob
paaril esimesel päewal külmaräinad ja kaelahäda, kuni naha peale
punakad punktid tekkiwad, mis aegamööda laiemaks lähewad. Selle
juures läheb haige õige palawaks, pea walutab, ofsendus kipub peale,
liitmed on wäsinud, weri tuksub 120—130 korda minutis, were
soojus on 39° C. Ühtlasi wõiwad neerud haigeks jääda ning kõrwa-
nina- ja kaelapõletik wõib sinna juurde tullla. 4—5 päewa pärast
hakkab häda lahutama, naht kestab ning paremal puhul wõib haige
3—4 nädalaga terweks saada. Charlatihaiged peawad muudeft ini-
mestest eraldatud olema; nad peawad 16—18° C. soojuses woodis
paigal olema, kuni naht kestama lööb, ja iga päew 2 kuni 3 korda
2-protfendilise borhapu weega kurfu kuiwatama. Kui naha wälja-
lööb äkitselt kahwatama lööb, tuleb terve keha külma, märja lina
sisse mähtida, willane rätik ümber panna ja haiget siis woodisse
afendada. Palawiku ajal olgu toiduks limased supid ja piisut piima,

joogiks hapukas limonad ja puhas wesi. Silma arstiabita on haigus wiisa lahuma.

Selgroo-tiifitus. Häda algab harilikult alt ja läheb pikamisi ülespoole. Esialt jääwad jalad kangeks, kusemine ja wäljaskäimine on raskendatud, kõht walutab, kuni wiimaks täieline halwatus ja selle järele jurm tuleb. Haigus wõib paarkümmend aastat kesta. Tema põhjuseks peetakse külmetamist, waimlist wäsitust, sugulisi pattusid j.m. Terwiseweepeitadel suplemine ja elektriga arstimine toowad kergendust.

Silm. Silma põletikust. Ühegi muu organi walera-witsemine ei wõi nii kurbasid tagajärgefid tuua, kui silmal. Meie peame enam iga rohu tarwitamise eest hoiatama kui selleks nõu audma. Iseäranis on see wäikese laste filmapõletiku puhul matsew, mis sagedaste ja ruttu parandamatalt pimedaks teeb. Siin rutatu nii pea kui wõimalik arstiabi järele, sest et ühe tunni kaotus juba midagi tähendab. Waheajal tuleb silma peal jaheda wee lapp pidada ja hele walguis ära warjata. — Täiskaswanud inimeste filmapõletiku algusel wõib kasulikult tinawee lappisid silma peal pidada, siiski tuleb ruttu arstiabi otsida. — Kui nõndanimetatud „odraiw“ mädanema hakkab, siis tuleb mädanemist sooja haudega kiirustada. — Silma wäliste haawamiste puhul on ka suuremat hoolt rawitsemise juures tarwis, kui muude lehaosade haawamise juures, sest et paha armi kaswamine nägemisele tülikaks wõib olla. Ka siin on külmad katted kõige pealt abiks. Kui filmamuna wigastatud on, siis peab ka kõik leha rahul hoidma. — Kui teraw prügi silma on läinud, siis tuleb pead paigal hoides kordamööda öla ja siis nina poole waadata, kuni filmamuna liigutamiseega prügi filmanurgast wälja on läinud. Kõwaste finniäänud prügisid wõtab arst filmalaugu pahempidi pöörates wälja. Nägemise alalhoidmiseks on tähtjas, et puudulise walguise juures ei loeta ning silma heleda walguise ja ägeda palawuse eest kaitstakse. Lugeses ja kirjutades peab silma ja paberi wahel nürri nurga sünnitama. Liig heledat walgust peab tumestama.

Silma weejooks tuleb sellest, et filmanurkadest ninasseminewad torufesed eraldatud wedelikku ei suuda edasi wiia. Paha weetilkumist wõib sellega ära kaotada, kui neid dieeti rawitsetakse. Weetilkumine filmadest nohu puhul kaob nohuga ühes ära. Silma ümbruse öerumised ei awita midagi.

Skroflid on lastehaigus, mis rahude põletiku, mädanemise ja hingamise ilanahkade wiisa katarhiga läib. Skroflitesse jääwad haiglaste wanemate, niijama ka kasimata, nälgunud ja õhupuuduses,

niisketes forterites elutsenad lapsed väga hõlpsaste. Puhtuse ja toit-
mise juures lahtub haigus ära. Maksaõli (lebertran) annab kergendust.

Soolatüükad on iseäralised krobeliste otsadega nahakasujad. Kõige hõlpsamine saab soolatüügastest lahti, kui nende otsa peale salpetrihaput pannakse. See kange rohi ei tohi aga kõrvalolewa naha külge puutuda. Kõige parem on nõnda talitada, et klaasist torufene soolatüüka peale pannakse ja läbi toru tilk haige koha peale lastakse. Kolmekordse kastmise järele kolmandal päeval võib lahti-
läinud soolatüüka ära võtta. Ka elektriga kaotatakse soolatüükaid.

Soolewähk (soole=kreebis). Kui väljaseite sees werd ja mäda on ning selgamööda waluhood käiwad, siis on soole wähi-
tõbe karta, ning arsti arwamist peab koge küstama, sest ainult aegsa lõikamisega võib abi anda. Toit olgu kergeste seeditaw. Kõik muu on arsti määrata.

Soolte-katarri tuleb soole ilanaha põletikust, mis oma korda jälle rifutud toidust, joomisest, maksahaigusest, ummukusest või kõhu-
usfidest tuleb. Ülemise soole katarrihst tuleb tihti ka kollatõbi. Kõhuwalu hoo puhul ajab iga kord ka wälja, mis lapsed iseäranis lahjaks teeb. Raskestal korral tuleb palawik. Rawitus: külma-
tundmise korral peab woodis paigal olema, teha jookjade waipadega kinni katma, sooja kameli- või piparmündi- theed jooma. Kui kõht ummukses on, siis tuleb lahtitegewat rohutu võtta. Kõige paremad on opiumised rohud, aga neid võib ainult arsti määrusel võtta.

Soolte keerdumine halwatus, wenitus, katkestuse j.m. tagajärjel. Märgid: kõhu täisajamine, rõhitised, ofsendus, külm higi, were tufsumise nõrkus jne. Rohud ei aita selle juures pea-
aegu midagi, aga lõikamine aitab jeda kindlamine, mida warem teda ette wõetasse.

Soolte wäljatungimine. Enamaste alumises kehaosas wõiwad sooled läbi kõhufile kuni nabani tungida. Niisugune kat-
kestus võib juba sündides päritud olla, aga see võib ka lõstmisest, tufsumisest j. m. tulla. Kui kõhu naha peale, enamaste kubeme lähedal, punn tõuseb, mis peale wajutades ära kaob, siis ei ole niisuguse katkestuse juures enam kahtlust ja ei wõi enam läbikatsu-
mise ettewõtmisega ja kohase sideme pealepanemisega wiivitada. Side hoiab nõrgalt surudes katkestuse koha kinni. On sidemeid olemas, mille surumist võib tarbekorral juurendada ja wähenendada, selle järele, kudas töö juures teha wähem või rohkem pingutatakse. Dösel ja pikali olles võib enamaste sideme ära võtta, aga selle kohta peab enne arsti arwamist küsima. Seisuford on kardetaw, kui soolika kogu toppides enam tagasi et lähe. Siis võib ainult lõikamine ai-
data, sest muudu lööb põletik sisse, mis surma toob. Wäljatunginud

joolte finnijäämise märgiks on kõhuvalu ja oksenduse tung. Selle juurde tuleb hirmutundmus, vere rutuline tujukumine ja kõhu täisajamine, mis näitab, et wiimane aeg on arstlist loikamist ette võtta. Algatud arstimist ei või mitte pooleli jätta.

Soontepõletik tuleb enamaste juurte werejoonte wigastamisest, kuigi see wigastus wahest ka tühine näib olevat. Haige koht walutab, punetab, paistetab ja pealpool jeda on punakas triip. Soontepõletiku puhul on alati werelihwtiust karta, mispärast kiireste arsti peab kutsuma. Soontepõletiku esimeste märkide puhul peab haige koha peale külma mähtme panema ja liikme rahulikult asemele pifali jeadma.

Suhkrutõbi. (Kuse-kõhutõbi). Suhkrutõbe on kahte seltsi: esimene, mil inimesel kust väga palju kogub, wahest kümme korda rohkem kui harilikult, kuna sellel puhul aina kõrwetaw janu käib, ja teine, mil kuse hulgas $\frac{1}{10}$ kuni 10 protsenti suhkurt leidub. Esimest seltsi suhkrutõbi, Diabetes insipidus, tuleb keskealistele meestele kõige hõlpsamalt, naisterahwastel ja wanematel inimestel harwaste. Haigus ei ole väga kardetaw, ta kasb wahest wähemaks, aga ei parane päriselt iialgi, kuna ta inimese lõpuks lahjaks teeb. Mõjuwat rohku ei tunta. Arstid määravad opiumi-rohtusid ja baldriani, mis pisut kergendust annawad.

Hoopis teisem on päris suhkrutõbi, mille tulekut ka kuse rohkenemine kuulutab. Siin on kuse sees palju käärimisewõimulist suhkurt. Sellepärast on alati tarwis, kui kuserohkus tähelepanem on, selle suhkru sisaldust lasta järel katsuda. Kui lahja toitu süües järgmisel päewal kuse sees suhkurt ei ole, siis pole haigust, waid suhkur tuli magusast toidust, mida selle eel söödi; kui aga paastumisest hoolimata kuse sees weelgi suhkurt on, siis on see haigus. Rassem suhkrutõbi teeb inimese ruttu lahjaks ja toob, kopsutiisikust juurde sünnitades, surma. Enamaste algab suhkrutõbi teadmatalt, selle puhul hakkawad aga hambad liikuma, inimesel on alati kange nälg ja rohkest söömisest hoolimata jääb ta lahjaks. Liha- ja muna-söömise puhul on ta hingedõhul õuna hais juures, mida väga pahaks märgiks tuleb pidada. — Väga tähtjas on suhkrutõbe märkamine, enne kui ta raskema kaju on omanud. Süüa võib haige: liha, kalu, mune ja kõige paremine wõid, kuna jahukeedisi ja kartulid mitte jüüa ei või. Theed ja kohwi võib jüüa ja nende sisse ka jaharini panna, mis tervele inimesele kahjulik on. Muid määrusi peab arsti käest küsima.

Supelused, waata wannid.

Suu-käsu. Üsna wäikestel lastel tekkivad enamaste puhtuse puudusel joori-seene idude sühuminekuga suhu wäikesed, walged tipu-

kesed, tarretanud piima jarnased, mille ärapiühimise järele ilanaha peal paisjefesed näha on. Hakatus võib ka kurtu ja kõrisse edasi minna. Suukäsnast saab lahti, kui lapse suud sõrme ümber pandud puhta linase lapiga kõigist piimajätistest puhastatakse ja siis pooleprotsendilise maarja-weega loputatakse. Kui laps imeb, siis peab imetaja rinda või imetusegummit ka maarja-weega puhastama. Rohtusid võib arst määrata.

Suu mädanemine on suu ilanaha põletik, mille juures paisjed tekkivad, mis pahaste haisewad, kuna rääkimine ja närimine walu teewad. Haigus on arwatawaste külgehakkaw. 200 grammi wee hulka tuleb 5 gr. klorhapu kalit panna ja selle seguga suud loputada. Kui jee ei aita, peab arst kangemaid rohtusid kirjutama.

Sõrmeuhs on walus lihakude-põletik, mis sõrmedes, enamaste põidla otjas, mädamikrobi sissetungimisest algab. Põletik võib aga sõrmeft kangemale minna. Niisugust põleikku võib ära hoida, kui kõiki sõrmehaawasid üheprotsendilise karbolineweega pestakse. Kui juba põleik sees on, tuleb jeda punase jeebi plaastriga lahti mädanada. Arst võib lõikamisega häda wähendada, kuna raske-
mal korral lõikamine ainsaks abinõuks on. Kui mäda juba wälja tuleb, siis peab jeda leige weega ära pesema ja üheprotsendilise karbol-lanolini salwi mähkema haawa kinni panema.

Südamehaigusi on wäga mitmet jeltfi, küll nervolift, küll südamewigastusi, mille juures jagedaste põletik tuleb. Südamewigastused muutuvad paksuks muutuda, süda ise laiemaks minna; siis on weel olemas kardetawad südamelappide wigadused, mis muudest haigustest järgnewad või ka päritud wõiwad olla. Peale selle on weel südamewigaste lubjatõbi olemas. Grainimene ei tea iialgi nende hädade wastu õiget abi tarwitada, waid ta peab nii ruttu kui wõimalik arsti arwamist kuulama.

Südamefloppimine. Peale selle südamefloppimise, mis rutuliseft liigutuseft või tödtegemiseft tuleb ja puhates jälle ära kaob, tuleb werewastel inimestel haiguslist südamefloppimist ette, mis hõlpjaste kardetawaks võib minna, kui süda suurenema hakkab. Niisugune inimene peab kõige eest hoidma, mis südant kangeste tulusuma paneb, nimelt meelteliigutused, laulmine, joo wastawad joogid j.m. Soowitaw on külmas kliimas elada ja rohkeste puhast wett jua.

Sügelised tulewad sügelise-pisielukateft, kes mõne minutiga naha sisse poewad ja seal munele hakkawad. Sügeliste õenesteed võib hoolega wahtides ka palja filmaga tunda, sest et jee muust nahast pisut kõrgemaks tõmbab. Sügelise-elukas elutseb hea meelega sõrmede wahelohas, rändab aga rohkenedes ka mujale. Kratsides

lähewad sügelise-kanalid ühiseks karnaks, kust wett wälja imbub. Sügelistest saab lahti, kui saunaskäimise järel keha perupaljamiga määratakse. Ka stüraks (wedel ambra) kaotab neid ära. Riided tulewad aga hoolega ära desinfektseerida, muidu hakkab riidest haigus mõne minuti pärast uueste külge.

„**Tangudeks**“ nimetatakse sealiha sees leiduwaid wäikseid terakesi, mis muud midagi pole, kui paelusfi munad. Seda liha süües, pealegi kui see küllalt tulises ei olnud ära küpsetatud, võib inimene paelusfi saada.

Tedretähnid on tuttawad pruunikad täpid silmanäo peal, mis talwel wähemaks kaowad, suwel aga uueste wälja lööwad, hoolimata sellest, et päitene peale ei paista. Tedretähnide kaotamist võib sellega katkuda, et õhtul nagu roheline seebiga või seebipiiritusega määratakse ja alles hommikul ära pestakse. Sigitiilgad tulewad ära pühkida. Paljukiidetud tedretähni rohud ei aita midagi. Kõngemaid rohtusid võib ainult arsti määruse järele tarwitada.

Tinakolit on tinatolmu sissehingamise ning söögi ja joogiga tina-olluse sissewõtmise tagajärg. Seda tuleb mõnesugustel käsitöölistel ette, kes tinaainetega töötawad, nagu täheladujatel, maalritel j. m. Haigus ilmutab ennast sellega, et igemed finiseks lähewad, isu ära kaob, janu aga kasvab. Haige paneb häda harilikult alles siis tähele, kui köht ummukseesse jääb ja walutama hakkab. Ka uni kaob ära ja kufemine on walus. Alguses läheb häda sellega mööda, kui köht on pehmemaks tehtud, aga ta tuleb hõlpsaste tagasi. Kes ennast tinalisandusest saab eemal hoida, paraneb pikkamisi iseenesest. Kes tinaga töötawad, peawad tuba hoolega tuulutama ja kui tolmu pärast parata ei saa, niiske rätiku suu ees hoidma. Toit peab wäljaspool tinagatöötamise ruumi seisma, ning enne söömist peab käsa pesema ja suud loputama.

Taudideks nimetatakse külgehakkawaid haigusi: kolerat, katku jne. Taudide lailitandmise wastu tarwitawad riigivalitsused kõiksugusid abinõusid. Taud hakkab kõige hõlpsamalt nälginud ja õhupuuduses elutsuwatesse inimestesse, niisama ka joodikutesse ja suguliselt korratumalt elawatesse isikutesse. Taudi lahtipeasemise puhul ei ole tarwis harilikku eluviisi muuta. Peab aga hoolitsema, et köht korras on, kuna ka külmetamise ja suurte ärituste eest peab hoidma ja magamiseruumisid tuulutama. Hea on, kui suud igapäew mitu korda puhastuseweega (bor-hapu, maarja, karbolimefi) loputatakse. Taudi esimeste märkide ilmumisel peab wiibimata arsti kohale kutsuma.

Umbsoolika (Pimedasoolika) **põletik** tuleb sellest, kui kõwad ained umbsoolika sisse kinni jääwad ja seal mädanemist sünnitawad. Kui mädanemine on kõhu poole wälja löönud, siis tuleb

surm. Kui aga põletikugaige koha peale limakord tekitab, siis on wähem hädasohtu karta. Esimeseks haiguse tundemärgiks on walu paremal pool kõhu all, mis käega katsudes weel suuremaks läheb. Kõht jääb ühtlasi ummuksesse, aga seda ei tohi mitte rohuga lahti teha, ennem kui arst on tulnud. Haige olgu rahulikult paigal ja wõtku ainult wedelat toitu, kuni arsti kohale jõuab. Arstimine on enamasti ainult lõikamisega võimalik ning inimesed, kellel terve umbsoolit ära lõigati, on weel kaua aastaid elanud.

Ummuksus. Kui soolita tühjendamisele wäliseid takistusi, armisid, kasujaid jne., wastu seismas ei ole, siis tuleb ummuksus liigutamise puudusest, kauasest istumisest, werewasest, alalisest liha- ja munasöömisest, niisama ka nälgimisest ja kauasest wäljakäiguhäda finnipidamisest. Ummukuse kaajas käiwad isu puudus, peawalu ja nervide äritus. Ummukuse ärahoidmiseks peab rohkem aiawiljasid, jämedat leiba ja wärskaid õunu sööma ning rohkeste wett jooma. Suplemine wälises wees ja niisugune liigutus, mis ka kõhtu lahti liigutab, on wäga kasulikud. Kui waja on kõhu filmapiikliselt lahti teha, siis tuleb jaheda weega, mille hulka pisut glitserini pandud, klistiri lasta. Heaks rohuks on ka see, kui õhtul theed juues thee hulka tomingaõisi wõi pisut tomingakoort pannakse.

Unepuudus. Põhjusel: meelteäritus, üleliigne waimline waewanägemine, lange walu jne.; ka palawik, rohke thee-, kohwi- ja tubakatarwitamine on unepuuduse põhjusel. Kõige paremaks rohks unepuuduse wastu on õhtul filmanägu ja pealmist kehapoolt külma weega pesta, aga ka jalgu külma lapiga õeruda. Õhtune jalutus käik puhtas õhus edendab und. Sisewõetawaid unerohusid ei wõi ilma arsti määrujeta tarwitada.

Uppnuud inimest tuleb riidest lahti wõtta ja pori juust ära puhastada. Siis tuleb teda küljeli panna ja keha pisut tõsta, et wesi wälja jookseks. Ühtlasi tuleb kunstlist hingamist teha, käsi üle pea ja siis rinnale kääntes. Dtsaefist, rinda ja jalgu on waja soojade riiete wõi patjadega kinni katta. Olumärkide ilmumisel peab teda woobisse wiima. Peastmiskatseid peab wähemalt tund aega tegema.

Wannid. Arstide keeles jagatakse wannid täis-, duš-, pool-, iste- ja paigawannideks, millest kolme wiimast ainult arsti määrujel wõetakse; siis nimetatakse neid weel soojaks (kuni 35° C.), leigeiks (kuni 28° C.) ja külmaks (kuni 17° C.) wanniks. Terwise karastamiseks peaks iga terve inimene — poolhaiged ainult arsti lubaga — juwel wähemalt igapäew jões suplemas käima, siiski mitte külmemas kui 14° R. wees. Jääkülmas wees suplemine, nimelt selle sagedane kordamine, ei ole jugugi hea. Liig soe supeluse wesi, kui külma weega ei loputata, teeb naha lödwaiks ja külma

wastu araks. Koduseks supeluseks on kõige parem duschivann sisse seada. Iga terve inimene peab kogu keha nädalas mitu korda 19—20° C. weega pesema ja hästi kuivaks õeruma. Väikeste laste pesumise peab 34° C. olema. Kolmandast kuust võib wee soojust kuni 20° C. alandada.

Warjusurm. Igaajuguses warjusurmas olewat isikut tuleb puhta õhu kätte wiia, riided lahti teha või hoopis ära võtta ja siis kunstlist hingamist teha, kasti kordamööda üle pea ja rinnale käänates. Kui kops juba töötab, tuleb õnnetu leigesse wanni panna (mitte aga külmanud inimest) ning külma wett näo ja rinna peale pritsida. Võpuks õerutakse selga, südameauku ja liikmeid flanelli tüliga või pehme harjaga.

Weeoksendus. (Besifolit) on wananenud mao-katarrhi tundemärk ja tuleb enamaste joodikutel ette, kes unes hulga sülgge alla neelawad ja hommikul seda wälja oksendawad. Weeoksendus tuleb aga ka kange maotrambi puhul ette. Häda peab nõnda ravitsema, nagu mao-katarrhi ja maotrambi juures on õperatud. Jooditud peawad alkoholi tarwitamise tingimata järele jätma, kui nad terweks saada tahawad. Soowitaw on magama minnes poole tassi wee hulgas theelusika täis põletatud magneasiat sisse võtta.

Weepõlastus. (Hullukoera kiskumine). Hullude ehk marutõbiste loomade poolt kistud inimesed jääwad hiljem, wahest alles siis kui hammustusehaaw ammugi juba ära paranenud, marutõbesse, mille peahädaks rinna- ja kurgukrambid on. Kangest janust hoolimata hakkab haige iga jooi põlgama, wee nägemine ja hiljem wee peale mõtlemine toowad talle krambihoo peale. Hooaupa on ta päris hullumeelne. Wahest ühe päewa, mõnikord nädala jooksul tuleb surm. Kui marutõbe hood juba peal käiwad, siis ei aita enam rohud. Hullukoera hammustatud haawast tuleb werd wälja lasta jooksta, kõige parem kui sinna kupusjarw peale pannakse. Tingimata aitab marutõbe-rõugeite panek, kui haaw weel wanaks ei ole jäänud. Meid rõugeid pannakse Peterburis Pasteuri asutuses, kuhu hullulooma kistud isikud harilikult kogutonna kulul saadetakse.

Weetõbi on tundemärgiks paljudel kardetawatel ja mitte-kardetawatel haigustel, igatahes aga niijugustel, mille puhul were tagasiwoolus südamesse ja korralik weelahutus neerude läbi takistatud on. Mii võib weetõbi tulla südamelapi weast, astmast, kopju-tiisikusest, mis joonefid wähendawad. Südame häda puhul algab weetõbi jalgadest, tiisikuse puhul filmadest. Wahest takistab maksahaigus alumises tehaosas werewoolust ja sünnitab kõhu-weetõbe. Ka tahwatusetõbi, wananenud külmtõbi j. m. nõrgendawad keha nõnda, et weft wereft lahkeb ja paiklisi weetõbe sünnitusi tekitab. — Kui

neerud terwed on, siis wõib niisugusid rohtusid sisse wõtta, mis kuse lahutamist edendawad, näituseks kadakawett, peterfili leedist j. m.; neeruhaiguse puhul ei wõi seda mitte teha. Ikka peab katsuma seda häda arstida, millest weetöbi tuleb, sest ta ise ei ole mitte põhjus-haiguselks.

Werejooksu kinnipanek. Suuremat werejooksu pannakse sellega kinni, et pealtpoolt haawa weresoon kas ümberfidumiseega wõi wastu konti wajutamiseega nii kinni peetakse, et uut werd enam haawa ligi ei pease. Grainimene ei oska aga ilma juhatuseta niisugust sidumist toimetada. — Wäikene werejook jääd iseenesest järele. Ka on hea haawa peale külma mähet panna, mis maarjamee wõi tammekoore leedise sisse kastetud. Kui weri hooglike puristamise wiisil jookseb, siis on see märgiks, et juurem tuitsoon katti on, mis kiiret arstiabi nõuab.

Werefõhimise põhjuselks on sisetised paisjed wõi kopju weresoonte katmine, aga weri wõib ka juust, kurgust ja ninast tulla. Kõige suuremat tähelepanekut nõuab werefõhimine, kui see kopsuhai-guse tagajärjelks on. Igal juhtumisel peab haige kehalise ja waimlise rahu eest hoolitsetama; ta peab jahedas aga mitte just külmas toas olema, ning ase ei tohi liig pehme ega jõe olla, kuna pealmine kehapool võimalikult kõrgel peab seisma. Kõnelemine on siis kardetaw, kuna kõhahoogu peab katsuma tagasi hoida. Minult pikkamisi ja ettevaatlikult tohib haige ennast liigutada. Salgadele ja kätele wõib sooja wanni teha, kuna wee sisse paar theelusita täit sinepijahu tuleb panna. Haiget lastagu ka ükski theelusita täis teedusoola alla neelata. Iseäralist hoolikandmist on tarwis siis, kui kõhitud weri helepunast wärwi on.

Wereoksendus on ikka märgiks, et soone seinad mao küljes katti on läinud. Kui seda kihwtised rohud ei teinud, siis on see mao paisjete läbi sündinud. Et weri maost tuli ja mitte kopsust, selgub sellest, kui wäljakeide selle järele must on. Haige peab rahulikult pikali olema ja jää-tükki suus pidama. Ärgu maitsegu haige midagi, kui ainult pisut haput jooki kange janu puhul. Kui wõimalik, tuleb jääkott südame augu peale panna. Haigus on alati sedawõrt kardetaw, et arsti kutsumata ei wõi jätta, kes ka ära määrab, mida haige süüa tohib.

Werepaisje (surunkel) on põletikuline mädanemine naha all, mis sellest tuleb, et mäda-bakteriad higiauku oliwad tunginud. Kõhutöbe ja jeedimise takistuse puhul tuleb paisjetekaswamist hõlpsaste ette. Ka naha mustus ning hoolitusese jäetud wäikesed haawad edendawad paisjete tekkimist. Werepaisjet peab wälja kaswada lastma ning selle edendamiseks tuleb seal niiske, jõe haue peal pidada,

milleks fibulaft, jahust ja weest tehtud tainas kõige parem on. Kui paise mitmest kohast lahti lööb, siis peab järel vaatama, et aifude wahekohta kõwafid, mädanenud lihatakkifid fiffe ei jää. Kui paise juba mädanemas on ja kangefte patitab, siis võib teda ka lahti lõigata. Lahtife paise peal tuleb jalitfil-jalwiga määritud linaseriide lapp hoida ja selle peale weel waimähe panna.

Wereplekkide wäljalöök. See haigus ilmub kergematel kordadel ainult jalgadesse, rohkematel aga üle terwa keha. Naha peal on werekarwa plekid, mis sõrmega wajutades ära ei kao, kuna nahk nende kohalt mitte kõrgem ei ole. See hoigus tuleb hõlpsaste inimestele, kes kehwa toidu juures püsti seisawad ja rasket tööd teewad, näit. pefunaised. Ka lastele ja wanadele tuleb ta enamaste tüüfufe kaafas. Haige tuleb päikesepaistelisesse, kuiwa aga jahedasse tuppä wiia ja temale head aga kergeste seediwat toitu, karastawat jooki ja piima anda. Kui jalad paistetunud on, siis peab neid kõrgemale afendama ja flanelliga finni mähtima.

Wererabandufeks nimetatakse seda, kui äkitfelt suust, ninast j. m. weri juurel hulgal wälja tulema hakkab. Selle põhjujeks on ifta suurema foone kattumine mao ligidal, kus weri maoffe võib koguda, enne kui ta wälja purtskab. Kellel wererabandust karta ehk kes selle kergemast hooft terweks on saanud, ei tohi alkohoolifit jootifid, theed ega kohwi juua; ta peab kergesteseediwat toitu sööma. Hea on puhtas õhus ennast jagedaste liigutada, aga mitte wäfitada. Muidu tuleb niijama talitada, nagu weretõhimife puhulgi.

Wererakk tekkib õerumifest või pigistufest pealmife naha-korra alla, kuhu weri foonekiude wigastufe järele kokku on kogunud. Kui wererakku mingi külma asjaga, noateraga j. m., mõne minuti jooksul wajutatakse, siis ei aja ta mitte suureks. Selle järele on waja talle külm mähe ümber panna. Kui rakk esmalt finifeks ja pärast kollasifeks läheb, siis paraneb ta korralikult. Niisugust rakku ei tohi mitte lahti torgata.

Weresoone põlm. Kõrwujookswates foontes, ifeäraniis jalafäärtes, tekkib wahest soonelaienemifega kühm. See tuleb kas jutapaela pigistufest või alalifest püstitseimifest. Wiimane juhtumine on treialite ja firjaladujate juures harilik. Wäitsemad weresoone põlmed kaowad ife ära, kui jalgafid alt ülespoole kõwaste triigitakse. Haige ei tohi jalga põlwe peale panna ja magades peawad jalad ühefõrgujel seisma. Raskeematel kordadel võib neift tülifad weres-paised saada, mille wastu arstiabi tarwis läheb. Soowitaw on haigufe ajal filedaid gummifuffafid kanda ja võimalikult wähe püsti seista.

Weretung tuleb nerwide äritufest või põletikust, mille taga-

järjel mõned sooned liiaste werd täis lähewad. Pähhe woolates teeb weretung pööritud, minestust; südamesse woolates — põhjijeta hirmuundmust. Selle wastu aitawad külmad, karastawad joogid ja jäämähkmete pidamine haige koha peal. Ühtlasi aitab ka kõhu lahutihoidmine. Akilise tungi puhul määrab arst aadrilastmist, mida aga oma arwamisel ei wõi ette wõtta. Kängema weretungi korral peab ifka arstiabi otsima.

Wingu-uimastus. Ohkuate süte wing on $\frac{1}{20}$ protsendi rohkuses õhu sees juba kahjulik, $\frac{1}{5}$ kuni $\frac{1}{2}$ protsendiga toob ta aga surma. Morisewa hingamise ja näo punetamise järele tuleb uimastus. Wingu-uimasteks jäänud inimest tuleb kiireste puhta õhu kätte wiia ja temale kunstlikku hingamist teha, käsi kordamööda üle pea ja rinnale kääntes. Arstid lasewad puhast hapnikku sisse hingata ja priiswad füsioloogilise teedusoola sulatikku sisse. Kui uimane inimene on toibunud, siis peab teda offele katsuma ajada.

Winnid ehk wistrikud, mis esmalt punetawad ja pärast mädanewad, tulewad noortel inimestel näo lihawamates osades ette. Nende wastu aitab, kui iga õhtu soojawee ja kange tõrwaseebiga nägu pestakse ja siis üheprotsendilise karbol-lanolini salwiga nahka õerutakse. Lahtisid winnisid naha sees peab enne wälja pigistama. Näo-winnide kaswamist edendawad alkoholiuimine ja sugulised efsitused.

Wähjatöbi. Selle nimega tähendatakse iseäralist sünnitust, mille põhjust weel ei tunta ja mis rinnarahudes, kõris, maos, pära-sooles j. m. wõib kaswada. Kui nahaalune kaswaja nahaga kofku kaswab, nii et nahka liigutada ei saa ja naha pind konarline paisatab olema, siis on see enamaste ifka wäht. Pifema põdemise järele jääb inimene kahwatanud halliks. Wäht kaswab oma alguse paigast lihaküdedes ruttu laiemale ja hakkab wiimaks mädanema, mille puhul surm tuleb. Wähjatöbest wõib inimest ainult siis peasta, kui kaswaja aegsaste wälja lõigatakse, nii et tast midagi sisse ei jää. Uuemal ajal on katseid tegema hakatud, kas radiumi kiirtega wälja kaswamist ei saaks takistada. Loodetakse katsete kordaminekut.

Wäljalöömiseks nimetab lihtnimene suu ligidale tekkiwaid sügelewaid rakufesi, mille puhul terwisel muud wiga ei ole. Meid nähtakse ka palawikuhaiguse puhul, iseäranis kopsupõletiku puhul. Meie kliimas ei ole rakkude wäljalöök kardetaw, waid kaob rakkude kuiwamise puhul ära. Tarbekorral wõib sinna peale tähtsusepuudrit riputada, lahjemat toitu jüüa ja kõhu korrahoidmise eest hoolitseda.

Arhaandumine. Rauase haigewoodis lamamisega lähewad keharaakude all olewad kohad sagedaste punasteks, hakkawad mädanema ja saawad põletiku. Kõige kergemalt tuleb jeda tüüfuse ja selg-

rootüdi haiguse puhul ette. Selle ärahoidmiseks olgu woodi=pešu ilma kõwa õmblusteta ning nahapunetuse korral, mis katkimineku eel käib, tuleb haige alla weega täidetud gummi põis wõi mõni muu pehme alus panna. Kui aga wähe wõimalik, siis peab haiget sagedaste teise külje peale keeratama. Kui juba punaseid kohte on olemas, siis tuleb neid iga päew kampferi piiritusega pesta ja tina plaastrid peale panna. Lahtisid haawasid tuleb paar korda päewas üheprotsendilise karboliweega pesta ja kolmeprotsendilise borsalwiga määritud sidemega finni panna.

Dörändamine tuleb enamaste niisuguste isikute juures ette, kessel alumises tehaosas weri pikkamisi jookseb ja kes ummukjes on. See on poolunes olew seisukord, kus inimesed imeks pandawa kindlusega kardetawaid teesid käiwad. Nende julgus tuleb sellest, et nad ähwardawat ädaohtu ei tea, kuna neil wahest ometi õnnetus juhtub. Nimelt õnnetuse eest tuleb ülesäratamise puhul hoida. Dörändamist tuleb kõige rohkem kuuwalgetel öödel ette, sellepärast peab isikuid, kes seda töbe põewad, pimedas ruumis magada lastama.

Põld peab rohkem wilja kandma.

Iga põllupidaja on jeda näinud ja enamaste ka läbi teinud, et maa hoopis rohkem on hakkunud saaki andma. Kas ei mäletata igas talus, et aastat 20 ehk 40 tagasi saak hoopis wäiksem oli kui praegu. See tähendab, et igaüks, mõni haruldane wälja arwatud, on oma põldu õppinud paremine harima, kui jeda enne hariti.

Kas on juba wiimase wõimaluse piir kätte saadud, et saaki enam tõsta ei wõi? Eht teistiti üteldud: kas on meie põllupidajad juba nii targad, et enam midagi poleks juurde õppida? Seda ei taha wist küll keegi majapidaja tõendada. Kui seesugune peremees leiduks, kes tõendada tahab, et tema põllusaak enam tõusta ei wõi, siis tuleks temale küll nõu anda midagi muud tegewust otsida. Põllutöös temal tulewiku ei ole. Kui meie aga küll usume, et oma põllusaaki weel tõsta wõime, siis tekitab küsimine:

Mida peab põllumees teadma, et saaki, mida ta praegu oma põllust saab, kahe-, kolme- ja koguni neljakordselt tõsta?

Dr. C. A. Knapp Amerikas on selle küsimuse lihtsalt ja selgelt ära wastanud, põllutöõteaduse algaimeteks ära jaotanud.

Wene põllutöõ agent Põhja=Amerika Ühisriikides, Theodor

Kryshtofowitsh,*) toob selle kohta Wene põllutöö-ajakirjas „Сельский Хозяинъ“ nr. 23 järgmisi huwitavaid mõtteid.

Dr. Knapp on Amerika põllutöö-ministeriumi agent, kes Ühisriikide lõunariikides, „näitawat ühistööd“ juhib. Ühisriikide lõunapoolsetes riikides, kus weel praegugi orjapidamise jätiistega wõidelda tuleb, ei ole põllutöö sugugi nii kõrgel järjel, nagu meie jeda Amerikast harjunud mõtlema oleme, ja Dr. Knapp on põllutöö nõuandmise korralduse juhtija, milles praegu 430 inimest töötab.

Dr. S. A. Knapp waatab lõikuse tõstmise peale väga lihtsalt. Kryshtofowitshi sellekohase küsimuse peale on ta järgmist wastanud: „Amerika Ühisriikides leidmine meie, et halbade lõikuste peapõhjused halb põllumaa ettevalmistamine, mitte küllalt kõlbulit seeme ja mõistmata hoolitsemine oraste eest on. Sellepärast on meie peapüüüd see, et meie põllutööd nendes kolmes peatingimistes tõsta. Põllupinna parema ettevalmistamise, paremate seemnete ja oraste eest hoolitsemise läbi võib põllusaaki kahe-, kolme- ja koguni nelja- ja wiiekordseks tõsta, ilma et töökulusid selle juures tõstetaks. Mina usun kindlasti, et see igal maal läbiwiidaw on.“

Nii Dr. Knapp. Tema tööde järele näitab hra Kryshtofowitsh ülemalnimetatud Wene põllutöö-ajakirjas, mis Dr. Knapp nende kolme põlluparanduse peatingimeste all mõtleb, ehk mis weel tähtsam: kudas ta neid parandusi seitsmeteistkümmnes tuhandes fermas, mis tema ülewaatuse all töötawad, tarwitab. Põllupinna ettevalmistamiseks küntakse põld juba jügisel ümber, nii jügowalt kui võimalik, jarnase põllutööriistaga, mis aluspõhja põllupinna pealmise korrale üles ei too. See on, küntakse adruga millega aluspõhja kohendaja kaajas käib, ehk jälle lastakse küntud wagu mööda teine ader käia, mis aluspõhja kohendab. Sarnase harimise juures peab põllupind peale muu põua ajal küllalt tarmilist niiskust eneses, kuna wihmasel ajal ta üleauruse niiskuse ruttu läbi lajeb.

Meie maaparandajad taludes on senini enamaste ainult põllupinna laiemaistegemise peale mõtelnud. Tuleks aga ka tõsisemalt põllupinna j ü g a w a m a l s tegemise peale mõelda. Soowitatud põhjaküüdi saaks meie põllumees, kellel aluspõhja kohendamist ei ole, kõige lihtsamalt sel wiisil toimetada, et pöörtsaha järele teine küüdjä wana harfadraga käib ja wao põhja pehmeks künnab, ilma et toorest mulda wao harjale wälja tuleks.

Adra ja aluspõhja kohendaja järel käib äte, harilikult taldris-äte ehk randal.

*) M. Theo Kryshtofovich, the Russian Ministry of R. Agriculture Commissioner to the M. S.—St. Louis, Mo., of A.

Kewadel äestatakse põldu mitu korda enne kündi.

Sarnasel kombel walmistatakse põllupind külwiks ette. Dr. Knappi tähelepanemiste järele, mis paljude katsete peal põhjeneswad, võib eespool nimetatud tööde hoolsa täidesaatmise läbi loikust kahe- kordseks tõsta.

Heade seemnete all ei mõisteta seemneid, mis sorteerimisemasina kullalt puhastatud on. Heade seemnete saamiseks korjatakse sügisel, kui wili weel kokku panemata on, walminud wiljast kõige paremaid päid kõige parematest kaswudest wälja. Külwatakse need järgmisel kewadel hästiharitud ja rammutatud maatuiki peale maha, mis teiste wäljadega kokku ei puutu. Sarnase maatuiki pealt saadud seemet tuleb külwiks tarwitada. Et ka see seeme hästi puhastatud peab olema, on iseenesestki mõista. Dr. Knappi tähelepanemiste järele wõiwad sarnasel kombel kaswatatud seemned saaki weel 50% wõrra tõsta.

Ei käi wist sugugi meie põllumeestele üle jõu käsitsi walitud seemne kasu sel wiisil oma põllu peal järele proowida.

Draste eest hoolitsemine sünnib sel teel, et oraseid, kui nad juba kullalt tugewad on, nii kaua kui see wõimalit on, tihti õhufest äestatakse, ja muude wiljade juures (meil kartulid, loomatoidu juurikad) ridade wahel alati äktega ehk kultiwatoriga kohedaks tehtakse. See tõstab saaki weel 50%.

Rii võib, kui Dr. Knappi nõuandmisi täielikult täita, praegust saaki kolmekordseks tõsta. Siinkohal kordame weel, et need otsused on saajatuhandete katsete põhjal tehtud, kuue aasta jooksul.

Meil waadatakse wististe Dr. Knappi nõuandmistele peale kaunis ülesla. Aluspõhja kohendamine, käsitsi seemnewilja noppimine, kellel põllumehel selleks aega jatkub. Seda wõiwad ütfinda ameriklased teha, kellel raha ja aega kullalt. Iseäranis äestamine leiab wististe ägedaid wastuseisjaid. On ju weel meeles, mis suguse pillenaeruga „Põllutõõlehe“ soow, ruffioraseid kewadel äestada, mullu ajafirjanduses wastu wõeti. Niisama otjustab ühe Wenemaa tähtsama katsejaama hiljuti ilmunud aruanne, et draste äestamine kewadel igakord kasu ei too, sest selle läbi lisutakse noored taimed juurtega wälja, oras jääb liig harwaks, mille tagajärjel saak vähemaks jääb.

Draste äestamine on siis õige, kui äkfe pulgad äestamise juures tahapoole loogus on. Käerauaga äkete juures (Amerika põlluäkked Deeringi, Osborne, Mac-Cormick jne. wabrikutefti) tellitakse pulgad käeraua abil tagaspidi longu, kellel aga sarnaseid äkfeid ei ole, peab omale selle äkfe murestema ehk teha lastma. Võib oraseid ka weel sarnase heinamaa äktega äestada, millel pul-

gad tahapoole wiltu on, et nad taimi ei riku. Kui äestamise juures äkkepulgad tahapoole longu on, siis kohendab äle maad, ei liju aga taimi juurtega üles.

Draste äestamise kohta toob Krzhstofowitsh W. Macdonaldi raamatust „Kuiw põllupidamine“ weel järgmise kujuta näituse:

„Georges Tarreli käest, kes nelikümmend aastat Utah riigis niisu kaswatanud, küsiti kord fermerite koosolekul, mis peab tegema, kui orased liig harwad on?

„Äestama“ wastas ta.

„Aga kui orased liig pakjud on?“

„Äestama“, wastas Tarrel.

Ja tal oli mõlemil korral õigus. Kus orased liig harwad on, käänafe äkkepulgad tahapoole longu ja jellega sunnitate äestamise läbi oraseid rohkem wõrsuma ja kaswama. On aga orased liig pakjud, pöörake äkkepulgad ettepoole konksu; seega harwendate taimi ja kohendate ühtlasi pealmist maapinda, taimedele suurt kasu tuues. Utah riigis äestatakse oraseid kaswu ajal kolm kuni wiis korda, mille läbi maapind koke ja umbrohuist puhast hoitakse.“

Dr. S. A. Knappi süsteemi üle on meil õige wähe ütelda. Ta on lihtne, arusaadaw, fergeste läbiwiidaw, nõuab põllumehe käest ainult põllutööteaduse algaimed, sest ta ise wiib algaimete juurde. Ja teie olete wististe tähele pannud, et mida suurem ja tähtsam miski ülesleitud on, seda lihtsam ta on: tõde on alati lihtne. Kas ei leidu meil põllumehi, kes sarnasel kombel põllupinna ettevalmistamist, seemne muretsemist, oraste eest hoolitsemist kas wõi katsewiisil järele teeks? Katsete kordaminekut tõendawad tuhanded fermad Ühisriikide lõunapoolsetes riikides.

Tarwilikud juhatused.

Wanade wiljapunde wäetamisest. Mõnel pool talu-aedades on wanemaid õunapuid näha: mõned „üsjaga ümber wõtta,“ teised weel tüsedamad. Küsite mõne niisuguse aia omanikult: kui palju niisugune hiiglane sügisel ka saaki jõuab anda? siis saate enamaste ifka järgmise kaebtuse: mõnel aastal 3—5 wacka õunu, aga enamaste on ta tühi. Kui siis edasi küsite: kuidas Te teda rammutate ja wäetate? siis saate järgmise wastuse: Millega teda wäetada? Kapsas ja kartul tarwitawad sõnniku omale. Ta kaswab rammusa aiamaa peal ju ifegi; mis rammu talle tarwis on?

Mõnel pool saate jellekohaste küsimiste peale ka järgmised

wastufed: Rammutafin ja wäetafin küll iga aasta, panin juurte peale sõnnikut ja kaewafin maad ümber, aga nagu näha, õunapuud seda ei tahtnud; hakkafiwad põdema ja kuiwafiwad ära. Wanad õunapuud ei taha seda, et nende juuri terawa labidaga läbi raiutakse.

Olen näinud ka oma ümbruses, et enne isa ajal aiast tugewad õunapuud kasvafiwad, mis aga hiljem, kui poeg neid ümber kaewama ja wäetama hakkas, mõne aasta pärast ots otsja järele ära kuiwafiwad ja nõnda õunapuud otsa saiwad.

Kust see tuleb, et wanem õunapuu, nagu näha, sellega enam nõus ei ole, et tema juuri rikutaks?

Kes wanemaid õunapuid kõige juurtega üles on kaewanud, see on mõinud tähele panna, et õunapuu enesele juuri tarwidust mõõda kasvatab, ja kui sellekohaseid juuri enam tarwis ei ole, siis kuiwatwad ja mädanewad nad ära. See tähendab: on põuased suwed, siis kasvatab puu juuri sügawale maa põhja, et sealt niiskust kätte saada. On aga selle järele wihmased ja märjad suwed, siis surewad alumised, sügawad juured ära ja ainult pealmised elawad edasi. Kui nüüd wäetamisel ja rammutamisel ka pealmised juured terawa raudlabida otsaga ära rikutakse, siis ongi puu elupäewad loetud.

Et õunapuud ilma wäetamata wilja ei kanna, on igal ühel selge ja teada. Aga kuidas peab ja saab neid wäetada?

Duna-aeda kaewatakse igal sügisel warakult kartulite wõi kapsajuurikate tarwis koopad ehk augud. Rewadel täidetakse need augud õue- ehk murukamaraga täis, kuhu ahjutuhka ja toapühkmeid juurde lisatakse. Kui see iga aasta nõnda sünnib, siis kannawad ka õunapuud iga aasta wilja ja ei ole karta, et puud selle läbi ära kuiwafiwad. On wirtsawett saadawal, siis wõib ka seda teibaukudesse puu-otske alla sisse kallata. Sel wiisil kannab wana õunapuu üksipäinis nõnda palju õunu, kui terwest aiataiest noortest puudest saab.

Toalilledel kastmisega peetagu parajult! Toalilledel kasvatajad teewad suure wea, kui nad taimi, mis kiratsjema hakkab ja kollaseks läheb, rohke kastmisega loodawad parandada. Kümne haiglase toataime hulgas jääwad ühesja tükti just liig rohkest ja sagedast kastmisest haigeks. Ei jõuta ära oodata, millal taim õitsjema hakkab, ja tahetakse kasvamisest sageda ja rohke kastmise abil kiirustada. Rohkest kastmisest lõowad aga lehed kollaseks ja pungade kasv jääb seisma. Nüüd, selle asemel, et kastmist vähendada, hakatakse weel õige rohkeste wett andma. See aga kiirustab juurte mädanemist ja tapab taime täieste ära. Seepärast peab toataimede kasvataja kastmises alati parajult pidama ning teadma, et üleliigne niiskus taime juured mädanema paneb.

